

USUUP PUUA ATORTARUK PÅ MED KONDOMET

NAALAKKERSUISUT
GOVERNMENT OF GREENLAND

Akisussaaffimmik tigusigit

Inuit ataasiakkaat, ilaqutariit inuiaqatigiillu akisussaaffimmik annertunerujussuarmik tiguisariaqarput ullumikkut kinguaassiuutitigit nappaatit atoqatigiinnikkut tuniluuttartut atugaanerujussuat akionniassagutsigu. Klamydia, syfilis, HIV gonorrélu Kalaallit Nunaanni sukkasuumik ajornartorsiutaaleriartorput, nappaatit ukiuni arlalinni nungutaapajaareersimagaluarlutik. Taamatut oqarpoq nakorsaa-neq Henrik L. Hansen, taannalu Sisimiuni nunap immikkoortuani nakorsaanermit Jan Olsenimit tapersernejarpooq, illoqarfimmi tassani HIV-imik tunillatsissimasut nutaat tallimat paasineqajqammersimallutik. Taakkua innuttaasunut ersarissumik nalunaajaateqarput – usuup puua atortaruk.

Peqqissutsimut Isumaginninnermullu Naalackersuisup Martha Abelsen aamma Ilinniartitaanermut Naalackersuisup Ane Lone Baggerip peqatigiillutik paasiniarnialerpaat inuusuttut atoqateqaraangamik sooq usuup puua atorussuttannginneraat, illersuuteqarani atoqatigiinnikkut uloria-naatit ataavartumik paasisitsiniutaasaruartut, allaallu usuup puui 330.000-t misaanniittut nuna tamakkerlugu agguaan-neqartaraluartut.

Paasisitsiniaasoqartaraluartoq imaassin-naavoq anguniakkat uniorneqartarsimasut. Inuusuttut Niuernermik Ilinniartarfiimmi ilinniartut oqaloqatigisimavagut, tamak-kualu misigisimapput atuarfinni kinguaas-siuutitigit nappaatit kinguaassiuutinillu atuineq pillugit naammattumik paasisu-tissiisoqarnej ajortoq. Taamatut aamma oqarpoq peqqissaasoq Lisa Ivalu Lund, Nuummil suliniummik SexInuk-mik aallar-titseqataasimasooq. – Amerlasoorpassuar-nik aperineqartarsimavagut inuusuttut naartunaveersaatit aammalu kinguaassiu-titigit nappaatit kinguneqaataannik ilisi-masaqarpiannnginnerannik takutitsisunik, taanna oqaluttuarpoq. Peqqissumilli ato-qatigiinnissamat atuarfiit inuiaqatigiillu kisimik akisussaasuunngillat. Inuusuttut inersimasunngornissaminnut sungiusar-nissaat ilaqutariit akisussaaffigaat. Anga-joqqaat meeqqanik inuusuttunillu pingaa-rutilinnik tamakkuninnga oqaloqatigin-ninnissaminnut tunuarsimassanngillat. Peqqissumik atoqatigiinneq minnerpaa-mik timikkut tarnikkullu peqqissuseqar-nertut pingaaruteqartigaaq.

Tag ansvar

Der skal tages et langt større ansvar af den enkelte, familierne og samfundet, hvis vi skal have bekæmpet de mange seksuelt overførte sygdomme, der florerer for tiden. Klamydia, syfilis, hiv og gonorré udgør et hastigt stigende problem i Grønland, efter at sygdommene i en længere årrække faktisk har været udryddet. Sådan siger landslæge Henrik L. Hansen, der får opbakning fra kollegaen regionslæge Jan Olsen i Sisimiut, hvor der netop har været 5 nye tilfælde af hiv. De har en klar besked til befolkningen – brug kondom.

Naalackersuisoq for Sundhed og Sociale Anliggender, Martha Abelsen og Naalackersuisoq for Uddannelse, Ane Lone Bagger er gået sammen i en fælles indsats for at finde årsagen til, at de unge vælger kondomet fra, når nu der løbende informeres om risikoen ved usikker sex, og at der oven i købet uddeles ca. 330.000 gratis kondomer her i landet.

mer her i landet.

Selvom der informeres, så er det ikke sikkert, at informationen rammer målgruppen. Vi har talt med de unge på Handelskolen, og de oplever ikke, at der er nok information om kønssygdomme og seksualitet på skolerne. Det samme siger sygeplejerske Lisa Ivalu Lind, der var med til at starte projektet SexInuk op i Nuuk. – Vi fik mange spørgsmål, som tydede på, at de unge ikke har helt styr på brugen af prævention og konsekvenserne ved en kønssygdom, fortæller hun. Det er dog ikke skolerne og samfundet alene, der bærer ansvaret for den seksuelle sundhed. Forældre skal tage ansvaret på sig. Der er i familien, de unge mennesker bliver klædt på til voksenlivet. Som forældre må man ikke vige udenom den vigtige snak med børn og unge. Seksuel sundhed er mindst lige så vigtigt som fysisk og psykisk sundhed.

PEQQISSUUNEO PILLUGU SAMMISAO / SUNDHEDSTEMA

Aviisi paasisutissiisut Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfimmit saqqummersinneqartoq / Informationsavis udgivet af Departementet for Sundhed

Immikkut naqitaq – Usuup puua atortaruk / Informationsavis – På med kondomet

Pisortaq | Direktør:
Direktør Chr. Schultz-Lorentzen
Mediehuset Sermitsiaq.AG

Aqqissuisoqarfik | Redaktion:
Trine Juncher Jørgensen
Ea Cecilie Aidt

Tuniniaanermi immikkoortortaqarfik | Annoncer:
annoncer@sermitsiaq.AG
Martin Møller Kristensen, salgschef
tlf. 38 39 58, martin@sermitsiaq.AG

Nutserisoq | Oversætter
Nuka Jørgensen

Suliarinnittoq | Produktion
Malene Kuitse Christensen,
tlf.: 38 39 74, malene@sermitsiaq.AG

Naqiternejarfia | Tryk
Trykkeriet – Nordvestsjælland
Microvej 4
4300 Holbæk

Nappaatipiluit pillugit eqqunngitsut ilumoortullu

Nakorsaaneq Henrik L. Hansen qinnuigisimavarput nappaatipiluit pillugit eqqunngitsut eqqortullu oqaatigeqqullugit

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

Oqaatigisaq 1: Anartarfiup ingittarfiani klamydiamik tunillatsittoqarsinnaavoq

Eqqunngilaq: Tunngaviatigut mattutivinneqarsinnaanngilaq, nappaatilli siammarnissaanut iluamik pingaaruteqarani.

Oqaatigisaq 2: Qarlumigut kilernilik kunillugu herpesimik tunillatsittoqarsinnaavoq.

Ilumoorpoq: Aap taamaattoqarsinnaalluarpoq.

Oqaatigisaq 3: Kinguaassiuutitigut unngoqalertoqarsinnaavoq allap allarutaa atoraanni

Eqqunngilaq: Aatsaat pissutsini sualuttorujusuarni. Imaasiallaannarli pisinnaanngilaq.

Oqaatigisaq 4: Nappaatipilummik aatsaat tunillatsittoqarsinnaavoq allamik atoqateqarnikkut.

Ilumoorpoq: Aap, aatsaat atoqatigiinnikkut nappaatipilummik tunillatsittoqarsinnaavoq.

Oqaatigisaq 5: HIV kiagunnikkut tunillaassinnaavoq

Eqqunngilaq: Naamik taanna ilumuunngilaq.

Oqaatigisaq 6: Syfilis angutini arnaninngarnit atugaaneruvoq

Eqqunngilaq: Kalaallit Nunaanni taamaanngilaq. 2018-imi arnat angutinit amerlanerusut syfilisimik tunillatsissimapput.

Oqaatigisaq 7: Tingimikkut unngiarsimasut nappaatipilummik tunillatsianerupput

Eqqunngilaq: Misissuinerit ataasiakkaat tamanna eqqunngitsaq takutissimavaat, tamassumali ilumoortuunera annertunerusumik uppennarsaatissaqanngilaq.

Oqaatigisaq 8: Naluttarfimmi nappaatipilummik tunillatsittoqarsinnaavoq

Eqqunngilaq: Naamik tamanna ilimananngilunnarpoq – tassani atoqatigiinngikkaanni.

Fup og fakta om kønssygdomme

Vi har bedt landslæge Henrik L. Hansen om at tage stilling til fup og fakta om kønssygdomme

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

Påstand 1: Man kan få klamydia fra et toiletbræt

Fup: Det kan teoretisk set ikke helt udelukkes, men har ingen reel betydning på smittespredningen.

Påstand 2: Man kan få herpes ved at kysse en person, der har forkølelsessår

Fakta: Ja, det kan man godt.

Påstand 3: Man kan få kønsvorter ved at dele håndklæde med en anden

Fup: I helt ekstreme tilfælde ja. Men det ligger ikke lige for.

Påstand 4: Man kan kun få en kønssygdom, hvis man har haft seksuelt samvær med et andet menneske

Fakta: Ja, det er reelt set den eneste måde, man kan blive smittet med en kønssygdom.

Påstand 5: Hiv kan overføres via sved

Fup: Nej, det er ikke rigtigt

Påstand 6: Syfilis er mere udbredt blandt mænd end kvinder

Fup: Det er ikke billedet i Grønland. Her i 2018 er der faktisk flere kvinder end mænd, der har fået påvist syfilis.

Påstand 7: Intimbarberede har lettere ved at få kønssygdomme

Fup: Det har enkelte undersøgelser vist, men der er ikke nogen mere omfattende dokumentation for, at det er rigtigt.

Påstand 8: Man kan blive smittet med en kønssygdom i svømmehallen

Fup: Nej, det er helt usandsynligt – med mindre man har sex derhenne.

Peqqissumik atoqatigiinnermut aki

Peqqinnissaqarfik ukiut tamaasa usuup puuinik 330.000-it missaannik pisiortortarpoq, nuna tamakkerlugu akeqanngitsumik agguanneqartartunik. Pasinartoqarporli usuup poorpassui tamakkua tamatigut eqqortumut anngunneq ajortut. Tassami kinguaassiuutitigut nappaatit annilaarnartumik atugaasorujussuupput

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

Naalackersuisunut ilaasortat marluk kinguaassiuutitigut nappaatinik akiuiniarnermut maanna akulerupput, kikkullu tamaasa kajumissaarpaat peqqissumik atoqatigiinnermut akisussaaffimmik tiguseqqullugit. Tapersorsorneqarnissarlu atorfissaqartinneqarpoq. Kisitsisit kingulliit takullugit nakeriallannaqaaq. Piffissami sivikitsuinnarmi HIV-imik tunillatsissimasut nu-taat tallimat, syfiliisimillu tunillatsissimasut amerlasoorujussuit. Tamanna peqatigalugu ukiuni kingullerni naartuersittartut ikiliartorsimangillat.

Kinguaassiuutitigut nappaatinik atuisut amerliartorsimapput peqqinnissaqarfiup

isumannaatsumik atoqatigiinnissamik ataavartumik paasisitsiniaanera, usuullu puuinik akeqanngitsumik agguassaarnera ilutigalugu. Ilimanartoqarpoq uniortumik paasisitsiniaasoqarsimasoq.

– Piffissanngorpoq paasisitsiniaanerput unikaallatsillugu inuusuttut oqaloqatigilisagivut qanoq isumaqarnersut kinguaassiuutitigut nappaatit unitsinniarlugit qanoq iliortoqarsinnaanersoq. Nammineq timaat eqqorneqartarpoq, Peqqissutsimut Isumaginninnermullu Naalackersuisoq Martha Abelsen oqarpoq, taannalu Ilinniartitaanermut Naalackersuisoq Ane Lone Bagger ilagalugu kinguaassiuutitigut nappaatit atugaanerannik kisitsinerit kingulliit aallaavigalugit oqaloqatigaakka inuusuttut kulturiat, inuiaqatigiinni ajornartorsiutit, kinguaassiuutitigut nappaatit angajoqqaallu akisussaaffeqarnerat pillugit.

– Ukiorpasuarni inuusuttut paasitinniar-simavagut atoqateqaraangamik usuup puua atortassagaat. Tamanna iluatsissimangilaq. Sunaana pissutaasimasoq? Inuusuttut oqaloqatigisariaqarpavut tusarniarlugu sooq usuup puua ator-neq ajorne-raat, Ane Lone Bagger oqarpoq, taannalu nammineq marlulissanik paneqarpoq 20-nik ukiulinnik.

– Panimma aappaa aperisimavara soq inuusuttut usuup puua ator-neq ajorneraat, oqarporlu inuusuttut amerlasuut illersuuteqartartut, tassaasariaqanngitsorli usuup puua. Tassa imaappoq, immaq isumaqarsimapput usuup puua naartunaveersaataannaasoq, taamaasillunilu puigorlugu usuup puua aamma kinguaassiuutitigut nappaatinut illersuutissatuaasoq.

Inuusuttut oqaloqatigalugit

Martha Abelsen naapertorlugu aamma

atorfissaqartinneqarpoq peqqinnissaqarfiup inuusuttut, kinguaassiuutitigut nappaateqarsimasut naartuersissimasulluunniit, malinnaatitsisumik oqaloqatigisassagai.

– Inuusuttut taakkuninnga atugaqarsimasut oqaloqatigisarnissaat pingaaruteqarpoq. Imaanngitsoq oqaqqissaariniarluni assigisaanilluunniit, inuusuttulli taamatut atugaqarsimasut iperaannarnagit oqaloqatigineqartassapput, taamaasilluni immaq tullianik eqqarsariartassammata. Siusinnerusukut kinguaassiuutitigut nappaatit atugaanerat appartinnikuusimavarpup, taamaasioqqissinnaavugullu. Pisariaqarporli inuusuttut oqaloqatigisalernissaat, taavalu sutigut tamatigut akuleruttoqassaaq: Angerlarsimaffik, atuarfiit, ilinniagaaqarfiit peqqinnissaqarfillu tamarmik ikiuteqataassapput.

– Angajoqqaat akisussaaffeqartorujus-

Peqqissutsimut, Isumaginninnermut Inatsisinillu Atuuttitsinnermut Naalackersuisoq Martha Abelsen, 61-inik ukiulik inersimasunik marlunnik qitornaqarpoq tallimanillu ernutaqarluni.

Ilinniartitaanermut, Kulturimut, Ilageeqarnermut Nunanullu Allanut Tunngasunut Naalackersuisoq Ane Lone Bagger, 52-inik ukiulik, marlulissanik paneqarpoq 20-nik ukiulinnik.

LEIFF JOSEFSEN

sussaaffimmik tigusigit

suupput. Ilaqutariinni inersimasunngor-nissamut piareersartoqartarpoq. Nalun-gilarput inuusuttortavut atoqatigiinnissa-mut siusissukkut inerittartut. Tamanna isi-ginngitsuusaaginnartassanngilarput, ato-qateqaqqaannginnerinili oqaloqatigisassa-vagut. Pineqarpoq peqqissumik inuuner-mik ilisimanninnissaq – aamma peqqissu-mik atoqatigiinnermik, Martha Abelsen oqarpoq, taassumalu peqqissutsimut naa-lackersuisoqarfimmumt misissortinniar-paa kinguaassiuutinik atuartsinnermi angajo-qqaanullu ilinniutit ullutsinnut naleqqut-tuunersut.

– Qularnanngilaq tusagassiuutit inuusut-tut atortagaat aallaavigissagivut. Taavalu maligassiuusunik atorfissaqartitsivugut, inuusuttunik paasinnilluta naapitsinissat-sinnik ikiuussinnaasunik. Oqartariaqarpu-gulli pissutsit taamatut ingerlaannarsin-naanngitsut. Taamatuttaarlu inuiaqatigiit-

tut sunngiffimmi soqutigisanik peqqinnar-tunik pilersitsissaagut, imigassartorneq tu-patortarnerlu annikillisarlugit, taavalu aamma peqqissumik atoqatigiinnermut si-naakkutassanik pilersitsissaagut, Martha Abelsen oqarpoq.

Perorsaanerup ilaa pingaarutilik

Ane Lone Baggerip Martha Abelsenillu killissat, timi kinguaassiuutinillu atuineq pillugit qitornaminnik oqaloqatiginnittar-simapput.

– Killissat, kinguaassiuutinik atuineq aammalu imminut paarinissaq kissaati-ginngisamillu naartunaveersaarnissaq pil-lugit panikka oqaloqatigisarsimavakka. Isumaqaarpunga oqaloqatiginninnerit ta-makkua pisariaqartut perorsaanerumullu ilaasut pingaarutilit. Uanga meeraagalla-rama tamakkua oqaatigissallugit paqumi-gineqarnerusimapput, immaqalu nunat-

sinni sumiiffiit ilaanni suli taamaappoq. Qitornatta timikkut tarnikkullu peqqis-suunissaannik akisussaaffeqarnitsitulli pe-qqissumik atoqateqartarnissaat akisussaaf-figissavarput, Ane Lone Bagger oqarpoq.

– Qitornatta ineriartornerminni atugaa-sa tamanna ilagiinnarpaat. Meerartatsin-nik inuusuttortatsinnillu timersortarne-rup, sunngiffimmi sammisaqarnerup pe-qqinnartunillu nerisaqarnerup pingaa-ruteqassusiannik oqaluussisarnitsitulli aamma killissanik peqqissumillu atoqati-giinnissamik oqaloqatigisassavagut, Mar-tha Abelsen ilaliivoq.

Ane Lone Baggerip Martha Abelsenillu kommunit ilinniagaqarfiillu peqatigalugit suut tamaasa akimorlugit suliniutinik arla-linnik aallartitsinialerput, neriuutigalugu illersuuteqarani atoqatigiinnikkut kingu-aassiuutitigut nappaammik tunillanneqar-sinnaanerup ulorianartoqassusia inuiaqati-

giinni annertunerusumik sammineqalissa-soq.

– Aallaqqaammumt inuusuttut oqaloqati-gissavagut, paasiniarlugu ajornartorsiut ta-manna qanoq isigeneraat. Tamatuma kin-gorna kommunit ilinniagaqarfiillu peqati-galugit kinguaassiuutinik atuartsiniseq an-gajoqqaallu akulerutsinneqarnissaat isu-maliutigeqqissavagut. Unammilligassaru-jussuaqarpugut, aaqinneqarsinnaavorli ataatsimoorluta eqqortumut noqitseqati-giikkutta, naalackersuisunut ilaasortat taakkua marluk oqarput.

Tag ansvar for seksuel sundhed

Sundhedsvæsenet indkøber hvert år ca. 330.000 kondomer, der uddeles gratis over hele landet. Men noget tyder på, at de mange kondomer ikke altid ender det rigtige sted. I hvert fald er antallet af smittede med kønssygdomme alarmerende højt

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

To af landets ministre går nu ind i kampen mod kønssygdomme, og opfordrer alle til tage ansvar for den seksuelle sundhed i landet. Og der er brug for opbakning. De seneste tal er dyster læsning. 5 nye tilfælde af hiv inden for kort tid og et syfilis-tal på et meget højt niveau. Samtidig er antallet af provokerede aborter ikke faldet de senere år. Stigningen er vel og mærke sket i en tid, hvor sundhedsvæsenet løbende har informeret om sikker sex og uddelt gratis

kondomer. Det tyder på, at oplysningen har ramt ved siden af målet.

– Det er på tide, at vi stopper op med vores informationskampagner og tager en dialog med de unge om, hvad de mener, der skal til for at knække kurven. Det er deres krop, det går ud over, siger Naalakkersuisoq for Sundhed og Sociale Anliggender, Martha Abelsen, der sammen med Naalakkersuisoq for Uddannelse, Ane Lone Bagger, er sat i stævne til en snak om ungdomskultur, samfundsproblematik, kønssygdomme og forældreansvar i lyset af de seneste opgørelser.

– Vi har igennem mange år forsøgt at oplyse de unge om, at de skal bruge kondom, når de har sex. Det er ikke lykkedes.

Hvad er gået galt? Vi må tage en dialog med de unge og høre, hvorfor de vælger kondomet fra, siger Ane Lone Bagger, der selv har tvillingedøtre på 20 år.

– Jeg spurgte den ene af mine døtre, hvorfor de unge ikke bruger kondom, og hun nævnte, at mange unge benytter prævention, men ikke nødvendigvis kondomer. Dvs. de anser måske kondom for kun at være et præventionsmiddel, og glemmer dermed, at kondomet er det eneste middel, der også beskytter mod kønssygdomme.

Dialog med de unge

Ifølge Martha Abelsen er der også brug for, at sundhedsvæsenet fokuserer på opfølgende samtaler med de unge, der har

haft en kønssygdom eller som har gennemgået en svangerskabsafbrydelse.

– Det er vigtigt at der bliver talt med de unge, der har været igennem et forløb. Der skal ikke være løftede pegefingre eller noget i den retning, men der skal tages hånd om de unge i et efterforløb, så de måske tænker sig om en anden gang. Vi har knækket kurven tidligere, og vi kan gøre det igen. Men det kræver at vi går i dialog med de unge, og så skal der sættes ind fra alle sider: Hjemmet, skolerne, uddannelsesinstitutionerne og sundhedsvæsenet skal bidrage med hver deres del.

– Forældrene skal virkelig tage ansvaret på sig. Det er i familien, man bliver klædt på til voksenlivet. Vi ved at vores unge bli-

Martha Abelsen, 61 år. Har 2 voksne børn og 5 børnebørn. Naalakkersuisoq for Sundhed, Sociale Anliggender og Justitsområdet

Ane Lone Bagger, 52 år, mor til to døtre på 20 år. Naalakkersuisoq for Uddannelse, Kultur, Kirke og Udenrigsanliggender

ver tidligt seksuelt modne. Vi må ikke vige udenom, men påtage os at tage snakken med dem, før de debuterer seksuelt. Det handler om at være bevidst om det sunde liv – herunder også den seksuelle sundhed, siger Martha Abelsen, der fra sundhedsdepartementets side gerne vil kigge på om det undervisningsmateriale, der findes til seksualundervisning og til forældre er tidsvarende.

– Det er klart, at vi skal tage udgangspunkt i de medier, som de unge benytter. Og så har vi brug for rollemodeller, der kan hjælpe os med at komme ud til de unge i øjenhøjde. Men vi er nødt til at sige, at dette her kan ikke fortsætte. Ligesom vi som samfund skal skabe rammer for sunde

fritidsinteresser, mindre alkohol og tobak, så skal vi også skabe rammerne for seksuel sundhed, siger Martha Abelsen.

En vigtig del af opdragelsen

Selv har hverken Ane Lone Bagger eller Martha Abelsen veget tilbage fra at tale om grænser, krop og seksualitet med deres egne børn.

– Jeg har talt med mine piger om grænser, seksualitet og om at passe på sig selv og undgå uønsket graviditet. Jeg mener, at sådanne samtaler er en nødvendig og vigtig del af opdragelsen. I min egen barndom var det mere tabuiseret, og måske er det fortsat sådan nogle steder i vores land. Men det bør det ikke være. Vi skal tage an-

svaret for vores børns seksuelle sundhed på samme måde, som vi tager ansvar for deres fysiske og mentale sundhed, siger Ane Lone Bagger.

– Det er en naturlig del af den udvikling, som vores børn gennemlever. På samme måde som vi taler med vores børn og unge om vigtigheden af at dyrke sport, være aktiv i fritiden og spise sundt, så skal vi også italesætte grænser og seksuel sundhed. Det er en del af en helhed, supplerer Martha Abelsen.

Ane Lone Bagger og Martha Abelsen vil nu tage initiativ til at igangsætte en række tværgående aktiviteter sammen med kommunerne og uddannelsesinstitutionerne, der forhåbentlig kan skabe en større op-

mærksomhed i samfundet om risikoen for at blive smittet med en kønssygdom ved usikker sex.

– I første omgang skal vi i dialog med de unge, så vi bliver klogere på, hvordan de ser på det her problem. Dernæst skal vi sammen med kommunerne og uddannelsesinstitutionerne gentænke seksualundervisningen og inddragelsen af forældrene. Vi står med en stor udfordring, men den kan godt løses, hvis vi trækker i samme retning, lyder det fra de to ministre.

Alarmerende mange har kønssygdomme

Den enkelte, familierne og samfundet skal tage større ansvar hvis situationen skal ændres. Vi skal have bekæmpet de mange seksuelt overførte sygdomme, der florerer i vores samfund, for prisen er højere end det måske umiddelbart ser ud til siger landslægen

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

– Jeg ser et mønster, hvor der er tiltagende problemer med kønssygdomme i Grønland. Man kan sige, at tallet for klamydia-infektioner er så højt nu, at det dårligt kan blive højere. Den alvorlige sygdom syfilis udgør et hastigt stigende problem igen efter at sygdommen i en længere årrække faktisk har været udryddet i Grønland. Men også gonorré og HIV ser vi bekymrende tal for. Sådan siger landlæge Henrik L. Hansen, der gerne ser en generel opmærksomhed og debat i samfundet om vores seksuelle kultur.

De kolde fakta handler om, at vi har for mange forskellige partnere, og så beskytter vi os ikke nok med kondom. Dertil er der en bekymrende tendens til, at helt unge piger – under den seksuelle lavalder – bli-

ver smittet med kønssygdomme, især klamydia. Samme tendens ses ikke for de unge drenge, hvilket peger i retning af, at for mange helt unge piger har sex med en partner, der er væsentlig ældre end dem selv.

– De unge piger kommer ind i en verden, hvor de meget tidligt konfronteres med kønssygdomme og andre negative konsekvenser af et sexliv, der starter meget tidligt. Vi har brug for en langt større bevidsthed i hele samfundet om alvorligheden i det her problem. Det skal italesættes, og der skal ske adfærdændringer. Den enkelte skal tage ansvar for sig selv og partneren og beskytte sig. Derudover må det påpeges, at det er ulovligt at have sex med en mindreårig.

Tallene taler deres tydelige sprog. I år er der her i slutningen af november registreret over 100 tilfælde af syfilis her i landet. Det er det højeste antal smittede i perioden fra 2000-2018. Og for klamydia og gonorré ligger tallene fortsat højt. Således havde knap 3 ud af 10 kvinder i aldersgruppen 15-24 år en eller flere klamydia-infektioner i 2017, og hver 10. kvinde i samme aldersgruppe en infektion med gonorré, og der er desværre intet der tyder på, at tallene er ved at falde.

Lægerne har længe frygtet et udbrud af HIV i befolkningen. For når der er mange,

LEIFF JOSEFSEN

– Siusinnerusukkut hiv-imik tunillatsittartut naammaginartumik killeqartarsimapput. Kingullermilli tunillatsissimasut amerlassusaat ernumanartoqarpoq, takusinnaagatsigu amerlasuunik attaveqartoqartarsimasooq, nakorsaaneq Henrik L. Hansen oqarpoq.

– Vi har tidligere set nogle relativ begrænsede udbrud af hiv. Men det seneste udbrud er bekymrende, fordi vi kan se, at der har været mange kontakter, siger landslæge Henrik L. Hansen.

der ikke beskytter sig med kondom og samtidig har mange forskellige partnere, så vil en sygdom som HIV kunne sprede sig meget hurtigt med helt uoverskuelige konsekvenser til følge. For nylig fik fem unge mennesker i Sisimiut konstateret HIV. Det bør tages alvorligt.

– Vi har tidligere set nogle relativ begrænsede udbrud af HIV. Men det seneste udbrud er bekymrende, fordi vi kan se, at der har været mange kontakter. Nu gælder det om at finde dem, der kan være smittede, så vi undgår at flere bliver smittede. Det ville være det værste, der kunne ske, siger Henrik L. Hansen.

Lige nu har Sundhedsvæsenet kendskab til 70-75 personer, der er kroniske bærere af HIV og som har kontakt til sundhedsvæ-

senet. Over dobbelt så mange har fået HIV siden sygdommen første gang kom hertil, men nogle er døde og andre er udrejst.

– De er er patienter til deres dages ende og det har vidtrækkende konsekvenser for deres muligheder i livet, både familiemæssigt og arbejdsmæssigt. Og står vi en dag i en situation, hvor vi måske har 100 patienter mere, så vil det have en afgørende negativ betydning for hele det grønlandske samfund og udviklingen i landet. Der er tale om unge mennesker, der smittes, og udover de menneskelige omkostninger, det har for den enkelte, så koster hiv-behandling også mellem 50.000-100.000 kroner per patient årligt, siger Henrik L. Hansen.

Imminut allallu paarikkut – usuup puua atortaruk

Pitsaasumik atoqatigiitarnemi pingaarutillit ilagaat imminut illersornermut atortunik atuisinnaatitaaneq, taamaasilluni kissaatiginngisamik naartulerit kinguaassiuutitigullu nappaatit pinngitsoortinniarlugit.

Imminut illersornissamut assigiingitsunik peqarpoq, namminerlu inooriaatsimut pisariaqartitamullu pitsaanerpaaq toqqarneqassaaq. Assersuutigalugu naartunaveersaatiut atorneqarsinnaapput usuup puui, p-pillit, p-stavit spiralillu.

Usuup puui nammineq atugassat akeqanngitsumik (piffissamillu inniminniinani) peqqinnissaqarfiup ammasarfiini tassunga aaneqarsinnaapput. Imminut illersuutissat allat aamma akeqanngillat peqqinnissaqarfimmilu pineqarsinnaallutik.

Paasisaqarfik: Peqqik.gl

Pas på dig selv og andre – brug kondom

En vigtig del af et godt sexliv er retten til at bruge prævention, så man undgår uønskede graviditeter og seksygdomme.

Der findes forskellige præventionsformer, og man skal vælge den der passer bedst til ens livsstil og behov. Til at forhindre graviditet findes eksempelvis kondom, p-piller, p-stave og spiral.

Kondomer til eget forbrug kan hentes gratis (uden tidsbestilling) i sundhedsvæsenet i åbningsstiden. Andre præventionsformer er ligeledes gratis og udleveres igennem sundhedsvæsenet.

Kilde: Peqqik.gl

Annlaarnartumik amerlasuut nappaatipilunnik atuipput

Pissutsit allanngortinneqassappata ataasiakkaat, ilaqtariit inuiaqatigiillu annertunerusumik akisussaassuseqartariaqarput. Nappaatipiluit atoqatigiinnikkut tuniluuttartut inuiaqatigiinni atugaasorujussuit akiortariaqarpavut, tassami immaq takuneqarsinnaasumit akissaa qaffasinneruvoq, nakorsaaneq oqarpoq

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

– Takusinnaavara nappaatipiluit Kalaallit Nunaanni ajornartorsiutaaleralluttuinnartut. Oqartoqarsinnaavoq chlamydiamik tunillatsissimasut ima amerlatigisut, amerleriaqqissinnaanngingajallutik. Nappaat erloqinartoq syfilis, ukiorpaalunni Kalaallit Nunaanni nungutaasimagaluartoq sukkasuumik ajornartorsiutaaleriar-toqqilerpoq. Aammattaarli gonorrémik HIV-millu atuisut ernumanartumik amerlaqaat. Taamatut oqarpoq nakorsaaneq Henrik L. Hansen, taassumalu atoqatigiit-tarnermik kulturperput inuiaqatigiinni sammitilersikkusuppaa oqallisigitikkusul-lugulu.

Tamatumani pineqarpoq assigiinngitsunik amerlavallaanik atoqateqartarnerput, taavalu usuup puuanik naammattumik im-mitsinnut illersussanata. Ilanngullugulu niviarsiaqqat – atoqatigineqarsinnaanermut ukiui inortut – kinguaassiuutitigut nappaatinik, pingaartumik chlamydiamik, tunillatsittartut ernumanartumik amerliartorput. Nukappiaqqani taamaattoqanngilaq, tamannalu takussutissaavoq niviarsiaqqat atoqatigineqarsinnaanermut ukiui inortut amerlavallaartut namminerminnit

LEIFF JOSEFSEN

ukioqq ortunerujussuarnik atoqateqartar-tut.

– Niviarsiaqqat silarsuarmut isertarput ukiukitsuararsuullutik nappaatipilunnik atoqatigiinnikkullu kinguneqaatipilunnik allanik atuisalerlutik. Ajornartorsiutip ma-tuma erloqinassusia inuiaqatigiinni tama-vitta annertunerujussuarmik ilisimasaria-qaraluarparput. Tamanna oqaluuserine-qassaaq pissusilersortarnerillu allanngor-tinneqassapput. Inuit ataasiakkaat immi-nut atoqatiminnullu akisussaaffigissapput

Ukioq manna nunami maani syfilisertut 75-it nalunaarsorneqarsimapput. Piffissami 2000-imiit 2018-imut hiv-imik tunillatsissimasut aatsaat taama amerlatigaat. Aammalu klamydiamik gonorrémillu tunillatsittartut sulii amerlaqaat. Taamaasilluni arnat 15-imiit 24-inut ukiullit quliugaangata pingasut missarpiaat 2017-imi ataasiarlutik arlaleriarlutilluunniit klamydiamik tunillatsittarsimapput, arnallu taamatut ukiullit qulerarterutaat gonorrémik ataasiarlutik tunillatsittarsimallutik.

I år er der registreret 75 tilfælde af syfilis her i landet. Det er det højeste antal smittede i perioden fra 2000-2018. Og for klamydia og gonorré ligger tallene fortsat højt. Således havde knap 3 ud af 10 kvinder i aldersgruppen 15-24 år en eller flere klamydia-infektionerne i 2017, og hver 10. kvinde i samme aldersgruppe en infektion med gonorré.

illersorlutillu. Tamatuma saniatigut tik-kuarneqassaaq atoqatigineqarsinnaanermut ukiui inortunik atoqateqarneq inatsi-sinik unioqquitsinerummat.

Kisitsisit qiviaannagassaapput. Ukioq manna novembarip naalernerani nunami maani syfilisertut 100-ut sinnillit nalunaar-sorneqarsimapput. Piffissami 2000-imiit 2018-imut hiv-imik tunillatsissimasut aat-saat taama amerlatigaat. Aammalu klamy-diamik gonorrémillu tunillatsittartut sulii amerlaqaat. Taamaasilluni arnat 15-imiit 24-inut ukiullit quliugaangata pingasut missarpiaat 2017-imi ataasiarlutik arlaleriarlutilluunniit klamydiamik tunillatsit-tarsimapput, arnallu taamatut ukiullit qu-lerarterutaat gonorrémik ataasiarlutik tu-nillatsittarsimapput, ajoraluurtumillu ta-makkua ikiliartornerannut takussutissa-qanngilaq.

HIV-p innuttaasuni siammaatilersinnissaa nakorsat sivisuumik ersissutigisimavaat. Tassami amerlasuut usuup puuanik iller-suutilerneq ajormata tamannalu peqatiga-lugu assigiinngitsorpasuumik ilaqartarlutik, taava nappaat HIV-tut ittoq sukkasoo-rujussuarmik siammaatilersinnaavoq siu-mut isigineqarsinnaanngitsunik kinguni-limmik. Qanittukut Sisimiuni inuusuttut tallimat HIV-imik tunillatsissimasut paasi-neqarput. Tamanna erloqinartutut isigine-qartariaqarpoq.

– Siusinnerusukkut HIV-imik tunillatsit-tartut naammaginartumik killeqartarsi-mapput. Kingullermilli tunillatsissimasut

amerlassusaat ernumanartoqarpoq, taku-sinnaagatsigu amerlasuunik attaveqarto-qartarsimasooq. Maanna tunillatsissimasin-naasut nassaariniartariaqarput amerlane-rit tunillatsinnginniassammata. Taamaas-sappammi pisinnaasoq tamanna ajorner-paassaaq, Henrik L. Hansen oqarpoq.

Massakkorpiaq Peqqinnissaqarfiup inuit 70-75-it ilisimasaqarfigai HIV-mik katsor-sarneqarsinnaanngitsumik atugaqartut, ta-makkualu peqqinnissaqarfimmu attave-qarput. Nappaat siullermik nunatsinnut pi-mmalli HIV-mik nappaatillit marloriaatai sinnerlugit amerlatigilersimapput, ilaalli toqusimapput allallut aallarsimallutik.

– Napparsimasut tamakkua nappaat inuunertik naallugu atugassaraat, taman-nalu inuunerminni periarfissaannut an-nertuumik kinguneqaateqarpoq, ilaqu-taqarnikkut sulisinnaanikkullu. Ullullu ilaanni tamakkua immaq 100-nik amerle-rialuarpata tamanna kalaallinut inuiaqa-tigiinnut tamanut nunallu ineriartornera-nut aalajangiisuusumik ajorluinnartumik kinguneqassaaq. Pineqarpummi inuusut-tut nappaammik taassuminnga tunillatsis-simasut, tunillatsissimasunullu inuttut ki-nguneqaataasa saniatigut hiv-imut katsor-sartinneq inummut ataatsimut ukiumut 50.000-100.000 koruuninik akeqarpoq, Henrik L. Hansen oqarpoq.

Sisimiuni HIV tuniluuttoq

Qanittukut nakorsat Sisimiuni inuit tallimat HIV-mik tunillatsissimasut paasivaat

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

Sisimiut napparsimmavianni nunap immikkoortuani nakorsaaneq Jan Olsen suli-voq. Taassuma nakorsaaneq Henrik L. Hansen assigalugu kinguaassiuutitigut nappaatit atugaanerujussuat, minnerunngitsumillu Sisimiuni nutaanik tallimanik HIV-imik tunillatsittoqarsimanera, ernumanartippaa

– Nutaanik tunillatsissimasut inuuskaajummata tamanna annertunerusumik ernumatitsilerpoq, tassa inuusuttuulluni atoqateqartarneq utoqqaliartornermit akulikinnerusarlunilu ilagisartakkat assigiinngitsut amerlanerusarmata. HIV-imik nutaanik tunillatsissimasut ilaat maani nakorsatta paasimavaat nappaateqarneranik pasitsaakkamikkitt, ilaalliu ilagisimasat ujarnerisigut nassaarineqarsimallutik, tassa Ilulissani HIV-imik tunillatsittunik nutaanik nassaartoqarsimammata. HIV-imik nutaanik tunillatsittut tallimat saniatigut Sisimiuni allanik 16-inik HIV-imik tunillatsissimasunik ilisimasaqarpugut. Illoqarfimmi innuttaasut qanoq amerlatiginersut eqqarsaatigissagaanni taakkua amerlaqaat. Taamatut nappaatillit ilaatigut tassaapput ukioqqortunerusut, ukiut qulit sinnerlugit matuma sionratigut tunillatsissimasut, aammattaarlu inuusunnerusut ukiuni kingullerni tunillatsissimasut. HIV-

imik nappaatillit ilisimaneqartut amerlanersaasa inassutigineqartutut nakorsaatik atorpaat akuttunngitsumillu aatsik misissortittarlugu, oqartoqarsinnaavorlu kat-sorsarluarneqartut.

HIV-imik nutaanik tunillatsittoqarnera tupaallannangilaq

Nunap sinneranisut Sisimiuni kinguaassiuutitigut nappaatit atugaanerujussuupput. Taamaattumik nunap immikkoortuani nakorsaanerup tupaallaatiginngilaq HIV-imik tunillatsissimasunik nutaanik takkutoqariataarmat.

– Sisimiuni sundhedsassistentimik suli-soqarpugut kinguaassiuutitigut nappaataannavinnik sammisalimmik. Qaammatit tamaasa illoqarfimmi nappaatit atornerartut (gonorré, klamydia, sufilis HIV-ilu) amerlassusaannut takussutissiorarpugut. 2018-imi kinguaassiuutitigut nappaatinik takkuninnga atuisut 364-iusimapput. Soorunami innuttaasunit misissortissimasu-ninnaq nappaatinik atuisut qassiunerat oqaatiginnaavarput; qanorpiq amerlanerutiginersut eqqoriaannarsinnaavarput. Takussutissiatut skemaliaq ukiuni arlalinni kinguaassiuutitigut nappaatinik nakorsiar-tarfimmi nivingatittarsimavarput, innut-taasunut misissortikkiartorlutik takkuttu-nut kisitsisit/takussutissiat takutikkumallu-git. Inuiaqatigiinni kinguaassiuutitigut nappaatit qanoq atugaatiginerat qiviaraan-

ni, nalunagulu naartuersittartut qanoq amerlatigisut – taamaasillunilu ilisimallu-gu illersuuteqarani atoqatigiittoqartarto-rujussuusooq – imatorsuaq tupaallannan-gilaq inunnik nutaanik HIV-imik tunil-latsissimasunik takkutoqariataarmat, Jan Olsen oqarpoq, taannali isumaqanngilaq Sisimiut Kalaallit Nunaanni illoqarfimmit allanit imatorsuaq assigiinngissuteqartoq.

– Sisimiuni HIV-mik tunillatsittunik nutaanik taama amerlatigisunik peqalersimammata tamanna nalaatsornerinnaviu-voq. Kalaallit Nunaanni illoqarfiit anner-saata tulleraatigut inuusuttorpassuaqarluta (amerlasuut ilinniagaqarfimmi ilinniartut), tamatumali saniatigut tunngavissa-qanngilaq isumaqassalluni Sisimiuni ato-qateqartarneq Kalaallit Nunaata sinneranit allaanerussuteqartoq.

Akisussaaffimmik tigugit usuullu puua atortarlugu

Nakorsaqammisulli Henrik L. Hansenit nunap immikkoortuani nakorsaaneq isumaqarpoq Kalaallit Nunaanni HIV-ip kinguaassiuutitigullu nappaatit allat akior-neqarnissaannut aqqutissaq ataasiinnaa-voq.

– Suli aqqutissatuaavoq: Akisussaassut-simik tigugit usuullu puua atortaruk! Ukiut ingerlaneranni Kalaallit Nunaanni kinguaassiuutitigut nappaatit akiorniarlu-git assigiinngitsunik paasisitsiniaasoqartar-simavoq, ajoraluurtumillu kinguaassiuuti-

gut nappaatit suli atugaanerujussuupput. Illersuutissat (usuup puui ilanngullugit) akeqanngillat, assersuutigalugulu usuup puui maani Sisimiuni ulloq unnuarlu akunnerni 24-ni akeqanngitsumik aane-qarsinnaapput. Kinguaassiuutitigut nappaateqalersimagaanni nakorsaatini kat-sorsartinneq Kalaallit Nunaanni aamma akeqanngilaq – nunani allarpassuarni taa-maannngitsoq, Jan Olsen oqarpoq.

HIV-smittede i Sisimiut

For nylig opdagede lægerne fem nye hiv-smittede i Sisimiut-området

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

På sygehuset i Sisimiut arbejder regionslæge Jan Olsen. Han deler Landslæge Henrik L. Hansens bekymring over de høje forekomster af kønssygdomme og ikke mindst de fem nye tilfælde af hiv i Sisimiut.

– At de nysmittede er relativt unge, giver anledning til yderligere bekymring, idet den seksuelle aktivitet generelt er højere og med flere forskellige partnere i de unge år end senere i livet. Nogle af de nye hiv-smittede blev fundet af vore lokale læger grundet klinisk mistanke og andre i forbindelse med kontaktopsporing, idet man i Ilulissat havde fundet en ny hiv-smittet. Udover de 5 nye hiv-smittede har vi kendskab til en gruppe på ca. 16 hiv-positive patienter i Sisimiut. Det er et ganske stort tal, byens indbyggertal taget i betragtning. Patientgruppen består dels af ældre, der blev smittet for mere end 10 år siden, men også yngre patienter smittet indenfor de senere år. De fleste kendte hiv-positive tager deres medicin som anbefalet, deltager i de jævnlige blodprøvekontroller og kan siges at

være velbehandlede.

Nye hiv-smittede er ikke overraskende

Som på landsplan er udbredelsen af kønssygdomme i Sisimiut høj. Og derfor kommer det ikke bag på regionslægen, at der pludselig dukker en ny gruppe hiv-smittede op.

– I Sisimiut har vi en sundhedsassistent, der udelukkende beskæftiger sig med veneriske sygdomme. Hver måned udarbejdes et skema over antallet af påviste sygdomme i byen (gonorré, klamydia, syfilis og hiv). I 2018 har vi påvist 364 tilfælde af disse kønssygdomme. Vi kan naturligvis kun udtale os om antallet af positive prøver på de borgere, der har ladet sig undersøge; hvor meget højere det reelle tal er, kan vi kun gisne om. Skemaet har gennem flere år hængt frit fremme ved vor veneriske konsultation, så borgere der henvender sig med hensyn til undersøgelse har mulighed for at se tallene/grafterne. Når man ser hvor mange veneriske sygdomme, der flourer i vort samfund og ved hvor mange provokerede aborter der udføres – og dermed hvor megen usikker sex der dyrkes – er det ikke vældig overraskende at der

pludselig dukker en ny gruppe hiv-smittede op, siger Jan Olsen, der dog ikke mener, at Sisimiut adskiller sig væsentligt fra andre byer i Grønland.

– At vi har et forholdsvis stort antal nydiagnosticerede hiv-positive i netop Sisimiut beror overvejende på tilfældigheder. Vi er Grønlands næststørste by med forholdsvis mange unge mennesker (mange uddannelsesinstitutioner), men i øvrigt har vi ikke grundlag for at tro, at det seksuelle aktivitetsmønster adskiller sig fra det øvrige Grønland.

Tag ansvar og brug kondom

Ligesom sin kollega Henrik L. Hansen mener regionslægen, at der kun findes et svar på, hvordan vi skal bekæmpe hiv og de øvrige kønssygdomme i Grønland.

– Svaret er fortsat: Tag ansvar og brug kondom! Gennem årene har man gennemført diverse kampanjer i håb om at bekæmpe kønssygdomme i Grønland, men desværre ser vi fortsat meget høje forekomster af kønssygdomme. Prævention (herunder kondomer) er gratis og kondomer kan f.eks. afhentes gratis 24 timer i døgnet her i Sisimiut. Hvis man har fået en kønssygdom, er den medicinske behandling også

gratis i Grønland – i modsætning til mange andre lande, siger Jan Olsen.

Forebyggelse og forældreansvar

I håbet om at forebygge kønssygdomme screenes alle gravide og alle nyfødte børn vaccineres mod bl.a. hepatitis (leverbetændelse type B) og 12-årige piger tilbydes HPV-vaccination. Dertil informerer sundhedsplejersken om et sundt sexliv i folkeskolen, og venerea-medarbejderen holder oplæg på diverse ungdomsinstitutioner i løbet af året. I en årrække har der i Sisimiut været afholdt temauge i uge 46 med fokus på forebyggelse af kønssygdomme. Alle borgere kan desuden gratis afhente et urinprøvesæt, hvis de ønsker at blive undersøgt for klamydia og gonorré. Ved positive prøver kontaktes borgeren med hensyn til opstart af medicinsk behandling og kontaktopsporing iværksættes.

– Såfremt borgeren ønsker at blive undersøgt for f.eks. hiv, syfilis eller hepatitis kan dette ske enten ved henvendelse til venerea eller læge. Uanset om man får påvist smitte med klamydia, gonorré, leverbetændelse, syfilis eller hiv er det ekstra vigtigt, at borgeren er samarbejdsvillig mht. kontaktopsporing, gennemførelse af den me-

VIST GREENLAND / MADIS PHL

Pinaveersaartitsineq angajoqqaallu akisussaaffeqarnerat

Kinguaassiuutitigut nappaatit pinaveersaartinniarlugit naartusut tamarmik screenerneqartarput, meeqqallu inoorlaat tamarmik hepatitisimut (tingukkt ase-ruuttoorneq type B) akiuussutissamik kapineqartarput, niviarsiaqqallu 12-inik ukiullit HPV-mut akiuussutissamik kapitinnissaminut neqeroorfigineqartarlutik. Tamatuma saniatigut peqqissaasoq ukiup

ingerlanerani meeqqat atuarfianni peqqinnartumik atoqatigiittarnermik paasisutissisarpog, kinguaassiuutitigullu nappaatinik sulisoq inuusuttut ilinniarfiini asigiinningsuni tamakkua pillugit saqqumiussisarpog. Sisimiuni ukiuni arlalinni sapaatip akunnerani 46-mi sapaatip akunnerani sammititsisoqartarsimavoq, kinguaassiuutitigut nappaatit pinaveersaartinnissaat sammitinneqartarluni. Tamatuma saniatigut innuttaasut quup misissortinnis-

– Sisimiuni HIV-mik tunillatsittunik nutaanik taama amerlatigisunik peqalersimammat tamanna nalaatsornerinnaviuvoq. Kalaallit Nunaanni illoqarfii annersaata tulleraatigut inuusuttorpasuaqarluta (amerlasuut ilinniagaqarfinni ilinniartut), tamatumali saniatigut tunngavissaqannigilaq isumaqassalluni Sisimiuni atoqateqartarneq Kalaallit Nunaata sinneranit allaanerussuteqartoq, nunap immikkoortuani nakorsaaneq Jan Olsen oqarpoq.

– At vi har et forholdsvist stort antal ny diagnosticerede hiv-positive i netop Sisimiut beror overvejende på tilfældigheder. Vi er Grønlands næststørste by med forholdsvist mange unge mennesker grundet de mange uddannelsesinstitutioner, men i øvrigt har vi ikke grundlag for at tro, at det seksuelle aktivitetsmønster adskiller sig fra det øvrige Grønland, siger regionslæge Jan Olsen.

saanut atortunik akeqanngitsumik aallersinnaapput, klamydiamut gonorrémulluunniit misissortikkusukkunik. Quup misissorneratigut paasineqarpat innuttaasoq tunillatsissimasooq taanna attavigineqasaaq nakorsaatinillu katsorsarnera aallartinneqassalluni atoqatigisimasallu ujarneqalissallutik.

– Innuttaasoq assersuutigalugu HIV-imik, syfilisimik hepatitisimilluunniit tunillatsissimanerluni misissortikkusukkuni tamanna pisinnaavoq kinguaassiuutitigut nappaatinik nakorsartarfimmut nakorsamulluunniit saaffiginnilluni. Klamydia-mik, gonorrémik, tingulunnermik, syfilisimik HIV-imilluunniit tunillatsissimagaanni immikkut pingaaruteqarpoq innuttaasup ikiuukkusussuseqarnissaa, atoqatigisimasat paasiniarneranni nakorsaatinillu katsorsartinnermini, taamaasilluni nappaatit tuniluuffii unitsissinnaagatsigit, Jan Olsen oqarpoq.

– Sisimiuni HIV-mik nutaamik tunillatsissimasunut tallimanut atatillugu Nuummi nakorsaatinut immikkoortoqarfik, Statens Serums institut aamma nappaatinut tuniluuttunut nakorsaaterisoq Anders Koch qanimut suleqatigalugit nappaataat sukkasuumik qularnaatsumillu suususersiniarsimavagut HIV-imullu nakorsamimik siusissukkt katsorsarneqalernissaat anguniarsimallutigu. Isumannaatsumik atoqatigiinnerup pingaaruteqassusia napparsimasunut tamanut ereqqissarsi-

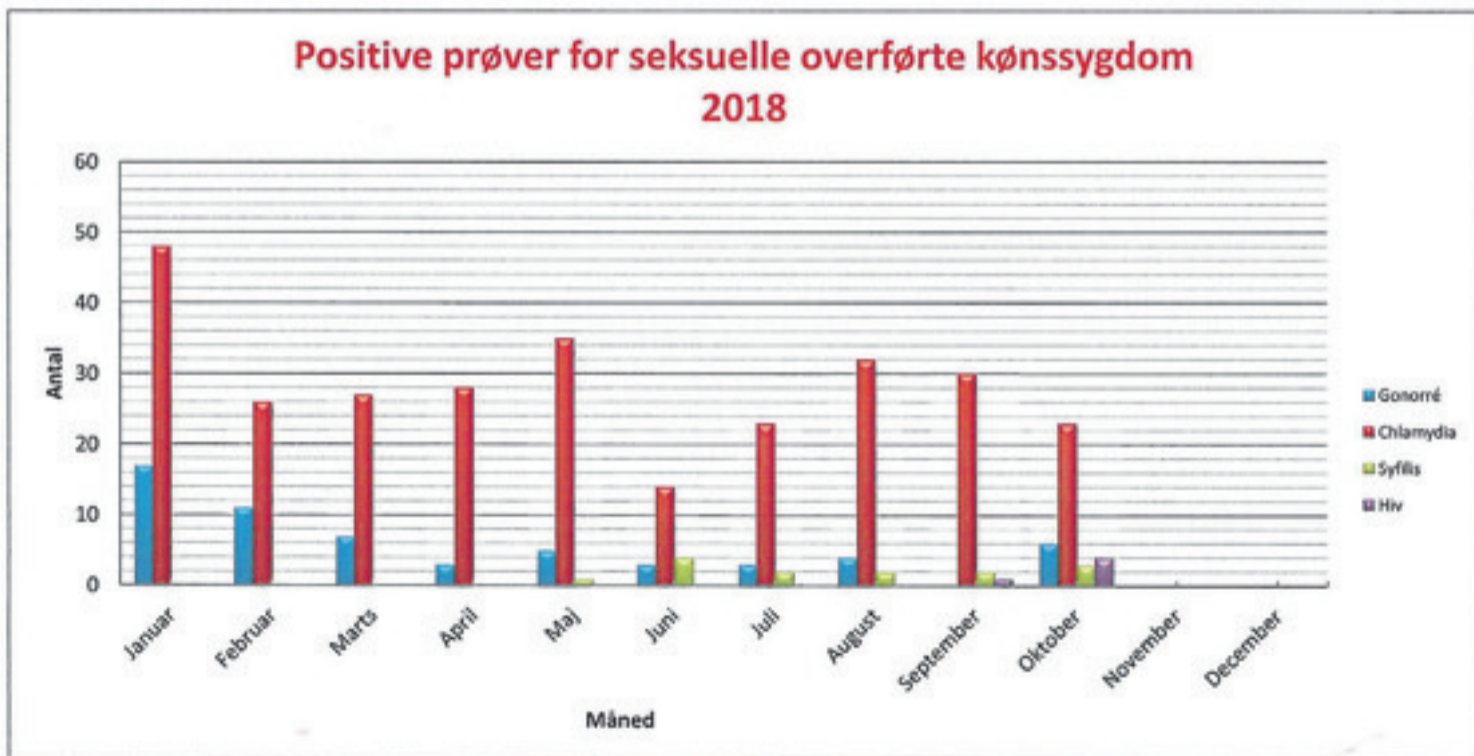
mavarput. Taakkua inuunermik sinnerani HIV-imut katsorsaammik atugaqassapput. HIV-imik tunillatsissimasut nakorsaatinik inassutigineqartut atortarpatigit nakkuttillillunilu misissugassamik aaversittarunik (ukiumut marloriarluni pingasoriarluniluunniit, nappaatillip nappaat aalajaatsumik atorpagu), taava naluneq ajorparput tunillaannissaa annikinnerpaaffimminiitog, Jan Olsen oqarpoq, nangiporlu erseqqissaqqittariaqartoq Kalaallit Nunaanni kinguaassiuutitigut nappaatit atugaanerujussuisa unitsinnarnissaannut innuttaasut ataasiakkaat akisussaaffeqarmata.

– Tamanna aamma isumaqarpoq angajoqqaat tamarmik qitornatik isumannaatsumik atoqateqartarnermik oqaloqatigisassagaat. Inuusuttut amerlasuut suliu kiukeqalutik atoqatigineqqartarput, tamannalu pissutigalugu kinguaassiuutitigut nappaammik tunillanneqarnissaaq kissaatiginnigisamillu naartulernissaaq annertunerulerpoq.

dicinske behandling, så vi får brudt smittedæden, siger Jan Olsen.

– I forbindelse med påvisning af de seneste fem nye hiv-tilfælde i Sisimiut har vi i tæt samarbejde med medicinsk afdeling i Nuuk, Statens Serum Institut og infektionsmediciner Anders Koch bestræbt os på hurtig og sikker diagnostik og tidlig opstart med hiv-medicin. Til alle patienter har vi understreget vigtigheden af sikker sex. Hiv-behandlingen skal indtages resten af livet. Såfremt den hiv-smittede tager deres medicin som anbefalet og kommer til kontrolblodprøverne (2-3 gange årligt når patienten er i stabil fase) ved vi, at risikoen for smitte minimeres, siger Jan Olsen og tilføjer, at det endnu engang bør understreges, at den enkelte borger har et ansvar for at stoppe de alt for høje forekomster af kønssygdomme i Grønland.

– Dette indebærer også, at alle forældre taler med deres børn om sikker sex. Mange unge mennesker har en meget tidlig seksuel debutalder og vi ved, at dette øger risikoen for kønssygdomme og uønskede graviditeter.

Patienter

Type / Mdr.	Januar	Februar	Marts	April	Maj	Juni	Juli	August	September	Oktober	November	December	I alt
Gonorré	17	11	7	3	5	3	3	4	0	6			59
Chlamydia	48	26	27	28	35	14	23	32	30	23			286
Hiv									1	4			5
Syfilis					1	4	2	2	2	3			14
I alt	65	37	34	31	41	21	28	38	33	36	0	0	364

2018-imi Sisimiuni kinguaassiuutitigut nappaatinik atusut 364-iupput (gonorré, syfilis, klamydia HIV-ilu).

I 2018 er der påvist 364 tilfælde af kønssygdommene (gonorré, syfilis, klamydia og hiv) i Sisimiut.

Kilde: Sundhedsvæsenet

Qitornavit angisuunngortup nammineq inuunera killissarititaalu ataqqikkit

Qitornavit killissarititamik sumut pisimanagera maluginiartaruk. Qitornavit killissarititai ataqqigukkit qitornat ilinniartissavat timimi qanoq atornissaa nammineq aalajangersinnaagaa – naaggaarnerlu naaggamik isumaqartoo.

1. Qitornavit angisuunngorsimasup inuusuttuarannngorsimasulluunniit inaanut isileraangavit kasuttoqqaartarit.
2. Qitornavit taskiani pigisaaniluunniit allani arlaannik tigusiniassaguit taamaasiorsinnaanerlutit apereqqaartaruk.
3. Qitornavit assinganik Facebookimut Instagramimulluunniit ilanngussiniaruit taamaasiorsinnaanerlutit apereqqaartaruk – qitornavillu nammineq inuuneqarnissaminut pisinnaatitaanera, aamma inuit naapittarfiini, ataqqiuk.
4. Qitornavit uffarfimmi kisimiikkusunnera imaluunniit pakkuteqatigiikkusunnginnera imaluunniit ilinnik allamilluunniit kunisserusunnginnera ataqqiuk.

Paasisaqqarfik: Atoqatigiinneq Inuiaqatigiillu

Respekter dit store barns privatliv og grænser

Vær opmærksom på, hvor dit barns grænse går. Når du respekterer dit barns grænser, lærer du barnet, at det har ret til at bestemme over sin egen krop – og at et nej er et nej.

1. Bank på, før du går ind på dit store barns eller teenagers værelse.
2. Spørg om lov, hvis du skal finde noget i dit barns taske eller andre private steder.
3. Spørg om lov, før du lægger billeder på Facebook eller Instagram af dit barn – og respekter dit barns ret til privatliv også på de sociale medier.
4. Respekter hvis dit barn vil være alene på badeværelset eller ikke vil kramme eller kysse dig eller en anden.

Kilde: Sex og Samfund

Naartunaveersaatit

Qitornat naartunaveersaatit paasi-tinneqarsinnaalluarput, sammisarli tamanna misigissutsimut attuumas-suteqarpoq, tamatumani pingaa-ruteqarpoq qitornap killissarititaasa ataqqinissai.

Eqqorluinnartumik najoqqutassaqan-gilaaq qanorpiq oqassanerluni, siunnersuutitsialaavorli sorsuurtut pi-neqannginnissaat – immaqalu oqar-tarluni »inuit« (imaasiortarput) oqarani »illit« (imaasiussaait). Taavalu qungu-julanissat eqqaamallugu.)

Nalunngikkaanni isumaqarluniluunniit qitornaq inuusuttuarannngortoq kinguaassiuutitigut atoqateqartalersi-masoq – imaluunniit erniinnaq taa-maasulissasoq – nakorsaataarniar-fimmi sumiiffimmiluunniit peqqis-saavimmut usuup puuinik aallunne-qarsinnaavoq.

Paasisaqqarfik: Atoqatigiinneq Inuiaqatigiillu

Prævention

Man kan godt oplyse sit barn om prævention, men det er et følsomt emne, hvor det er vigtigt at respektere sit barns grænser.

Der er ikke nogen opskrift på præcis, hvad man siger, men et godt råd er ikke at gøre et stort nummer ud af det – og eventuelt sige »man« i stedet for »du«. Og så at huske at smile :)

Hvis man ved eller tror, at ens teenager er seksuelt aktivt – eller snart bliver det – kan man hente en pakke kondomer til dem på apoteket eller det lokale sundhedscenter.

Kilde: Sex og Samfund

– Angajoqqaat qitornatik tamakkua pillugit ataavartumik oqaloqatigisariaqarpaat, soorunami meeqqap ukiui aallaavigalugit. Meeqqanik mikinerusunik killissat timilu oqaloqatigiissutigineqarsinnaapput, taavalu kigaatumik imaqarneruleriartortillugit, meeqqap alliarturnera ilutigalugu, Atoqatigiinneq Inuiaqatigiillu-mi suliniummi pisortaqqeppuq Jeppe Hald oqarpoq.

– Forældre bør løbende tage en snak med deres børn om de her emner selvfølgelig ud fra barnets alder. Med mindre børn kan man tale om grænser og kroppen, og så kan man stille og roligt fylde på i takt med, at barnet bliver ældre, siger projektleder i Sex og Samfund, Jeppe Hald.

Forældre – kom på banen

Hvis vi skal de mange kønssygdomme til livs, må forældre mere på banen og tage den nødvendige snak med deres børn om krop, grænser, seksualitet og prævention. Men hvordan tager man hul på sådan en snak? Vi har talt med to eksperter

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

En cocktail af rusmidler, ubeskyttet sex og mange partnere er den direkte vej til en kønssygdom, siger projektleder i organisationen Sex og Samfund, Jeppe Hald. Han vejleder ofte både børn, unge og deres forældre i, hvordan de skal forholde sig til seksualitet og kønssygdomme. Og hans budskab er, at med de høje forekomster af kønssygdomme i Grønland, kan en enkelt indsats ikke stå alene. Der skal sættes ind på alle fronter; Forældre, lærere og sundhedspersonale skal på banen nu.

– Hjemmet og skolen er to meget vigtige parametre, når vi taler grænsesætning og seksualundervisning af børn og unge. Forældre bør løbende tage en snak med deres børn om de her emner selvfølgelig ud fra barnets alder. Med mindre børn kan man tale om grænser og kroppen, og så kan man stille og roligt fylde på i takt med, at barnet bliver ældre. Der findes meget godt materiale at tale ud fra, så det ikke bliver baseret på »egne oplevelser«, hvilket er alt for pinligt for både børn og voksne. Med de pubertære børn bør man også tale om alkohol og beruselse, der spiller en stor

LEIFF JOSEFSEN

rolle i forhold til ubeskyttet sex, siger Jeppe Hald og tilføjer, at sex endelig ikke må gøres til noget farligt. Men at budskabet skal være, at det er helt okay at dyrke sex, men at man skal tænke sig om og beskytte sig for at undgå kønssygdomme og uønsket graviditet.

Kondomer kræver øvelse

I Departementet for Sundhed arbejder sundhedsfaglig konsulent Hanne Lystrup. Hun er enig i Jeppe Halts betragtninger og mener især, at det er vigtigt, at man fra sundhedsfagligt hold ser forebyggelsesindsatsen tværgående.

– Det er f.eks. vigtigt at vi tager alkohol med i snakken om ubeskyttet sex og kønssygdomme, for vi ved, at der er større risiko for, at de unge dyrker ubeskyttet sex, når de er berusede.

Derudover er det vigtigt at forældrene kommer på banen og er med til at vejlede de unge.

– Det er en forældreopgave at tage en snak med børn og unge om grænser, seksualitet og kønssygdomme. Man kan sagtens hente kondomer på sundhedscentret, uden at de skal bruges til sex. I første omgang handler det bare om, at de unge ved, hvor kondomerne er, og også er klar over, at det kræver lidt øvelse at bruge et kon-

dom. Jeg kunne godt tænke mig, at der blev lavet nogle undervisningsfilm om, hvordan man tager kondomet på, så de unge bliver mere fortrolige med, hvad det går ud på. Jeg tror desværre, der er en tendens til, at de unge synes kondomet er lidt ulækkert, og det syn skal vi have ændret på, siger Hanne Lystrup.

Ifølge sundhedskonsulenten bør forældre tænke over, at sundhed ikke alene handler om kost og motion, men i lige så høj grad om sundhed i relation til seksualitet.

– Det er deres børns sundhed, det handler om. De unge kan blive så syge af syfilis, og der kan gå år, før de opdager, at de har sygdommen. Det kan have store konsekvenser for deres liv. Og bliver man smittet med hiv, så er det for livet. Forældre bør fokusere på, at deres børn ikke bliver syge, og der er en løsning lige ved hånden; nemlig kondomerne. Jo mere erfaren, man er til at bruge kondomer, jo lettere er det. Og for pigerne bør det være helt naturligt at sige, at sex kun sker med kondom. Forældre skal fokusere på, at deres børn forbliver sunde og ved godt helbred, og derfor er der behov for at de sammen med os andre sætter ind over for kønssygdomme, siger Hanne Lystrup.

Angajoqqaat – akulerullusi

Kinguaassiuutitigut nappaatit atugaanerujussuat unitsinniassagutsigu angajoqqaat annertunerusumik akuleruttariaqarput pisariaqartumillu qitornatik timi, killissat, kinguaassiuutut atornerqartarnerat naartunaveersaatillu pillugit oqaloqatigisarlugit. Tamakkuali oqaloqatigiissutiginnissaat qanoq aallartinneqarsinnaava? Immikkut ilisimasallit marluk oqaloqatigaavut

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

Aanngajaarniutitik atuneq, illersuuteqarani atoqatigiittarneq assigiinningsorpasuarinillu atoqateqartarneq akuleruutsillugit toqqaannartumik kinguaassiuutitigut nappaateqalernissamut aqutissaavoq, taamatut oqarpoq ingerlatsivimmi Atoqatigiinneq Inuiaqatigiillu-mi (Sex og Samfund) suliniummi pisortaq Jeppe Hald. Taassuma meeqqat, inuusuttut angajoqqaavilu kinguaassiuutit atornerqartarnerannik kinguaassiuutitigullu nappaatinut qanoq isiginninnissaannik najoqqutas-siukulasarsimavai. Nalunaajaataalu tassaavoq Kalaallit Nunaanni kinguaassiuutitigut nappaatit taama atugaatigimmata suliniutilik ataasinnaq kisimiilluni iluaqutaanngitsoq. Sutigit tamatigit iliuseqar-toqassaaq; Angajoqqaat, ilinniartitsisut peqqinnissaqarfimmilu sulisut maanna akuleruttariaqarput.

– Angerlarsimaffik atuarfillu pingaaruteqartorujussuupput meeqqat inuusuttullu killissaqartinnissaat kinguaassiuutitigut atuartinneqarnissaat eqqarsaatigalugit. Angajoqqaat qitornatik tamakkua pillugit ataavartumik oqaloqatigisariaqar-paat, soorunami meeqqap ukiui aallaavigalugit. Meeqqanik mikinerusunik killissat timilu oqaloqatigiissutigineqarsinnaapput, taavalu kigaatsumik imaqarneruleriartortillugit, meeqqap alliartornera ilutigalugu. Oqaloqatiginninnissamut pitsaasunik aallaavissarpasuaqarpoq, taamaasilluni oqaloqatiginninneq »nammineq misigisanik« aallaaveqassanani, tamannami meeqqanut inersimasunullu ittoornarpallaassammat. Meeqqanik inuusuttunngulersunik aamma imigassaq aalakuualaarnerlu oqaloqatigiis-tigisariaqarput, taakkua illersuuteqarani atoqatigiinnermut pissutaaqataasartorujussuummata, Jeppe Hald oqarpoq, ilan-

ngullugulu oqaatigaa atoqatigiinneq ulorianartutut isigitinniarneqassanngilluinnartoq. Nalunaajaatigisassarli tassaasoq atoqatigiinneq ajunngilluinnartoq, eqqarsaqittoqartassasorli imminullu illersorluni, kinguaassiuutitigut nappaateqalernissaq kissaatiginngisamillu naartulernissaq pinngitsoorniarlugit.

Usuup puusa ikkunnissaat sungiunniagassaavoq

Peqqissutsimut naalakkersuisoqarfimmi peqqissutsimut siunnersorti Hanne Lystrup sulivoq. Taassuma Jeppe Haldip oqaaseqaatai isumaqatigai, pingaartumillu isumaqarpoq pingaaruteqartoq peqqissut-simik sulinermi suut tamaasa akimorlugit pinaveersaartitsinermik suliniuteqarnissaq.

– Assersuutigalugu illersuuteqarani atoqatigiittarneq kinguaassiuutitigullu nappaatit eqqartorneqartillugit imigassaq ilanngunneqartarnissaa pingaaruteqarpoq, nalunngilarpummi inuusuttut aala-kooraangamik illersuuteqaratik atoqatigiinnerusartut.

Tamatuma saniatigut pingaaruteqarpoq angajoqqaat akulerunnissaat inuusuttunillu najoqqutassieqataallutik.

– Angajoqqaat suliassaraat meeqqat inuusuttullu killissat, kinguaassiuutitigut atuineq kinguaassiuutitigullu nappaatit pillugit oqaloqatigisassallugit. Usuup puu-nik peqqissaavinnut aalertoqartarsinnaavoq atoqatigiinnermi atussanngikkaanni-luunniit. Aallaqqaammut pineqaannarpoq inuusuttut nalussanngikkaat usuup puu sumiinnerusut, aammalu ilisimassagaat usuup puuata ikkunnissaa sungiunniagas-saalaartoq. Kissaatiginartissinnaagaluarpara usuup puuata ikkunnissaanut ilinniu-tinik filmeeraliortoqassasooq, taamaasilluni inuusuttut qanoq atornissaa ilisimanerulis-saammassuk. Isumaqarpunga ajoraluurtu-mik inuusuttut isumaqartut usuup puua

Oqaloqatiginnerit pingaarutillit

Angajoqqaatut qitornap eqqarsaatimik misigisaminillu oqaatiginninnissa-ikiorneqarsinnaavoq. Ammasumik unneqqarissumillu oqalugit, qitornannullu misigitiguk pitsaasumik toqqissisimasumillu oqaloqatigine-qarsinnaallutit.

Meeqqavit ukiui apeqqaataallutik oqaloqatigiissutiginnissaavasi misigisat qanoq misigineqartarnerusut misigis-sutsillu qanoq takutinneqartarnerusut, timit qanoq isillutik assigiinningsumik isikkoqartarnerusut, nettimi qanoq im-mitsinnut illersorsinnaanersugut, imaluunniit qanoq isilluni paasineqar-sinnaanersooq atoqatigiinnissamut piareersimalluni. Tamatigit pitsaa-suusarpoq qitornannit pinnani allamit aallaaveqaruit. Tassaasinnaavoq tv-mi takusimasassinnik nettimiluunniit atuarsimasassinnik.

Qitornannut maligassiuusuvutit. Qitornat takutiguk timit nuannaralugu, killissarititit qaangerneqar-pata naaggaarsinnaallutit. Aamma pitsaa-suuvoq qitornat pineqartillugu isum-mavit, killissarititit naleqartitavillu ersarissuunissaat.

Assersuutigalugu tassaasinnaavoq qitornavit inuusuttunngulersup Face-bookimi assiminik ilanngussa anaalanngippallaalaartut isumaqarfigi-git. Isummat takutikkukku oqaloqati-gilerlugulu qitornat isumaliulersissa-vat, illillu eqqortutut eqqunngitsutul-luunniit misigisat aallaavigalugu aalajangiinnissat ilinniassavat

Qitornat kukkuluttornissaat aalaja-ngiinerlunnissaalluunniit pinngitsoor-tinneqarsinnaanngilaq.

Taamatulli pisoqartillugu qanilaartori-sinnaavaatit. Qitornavit saaffigissallu-tit toqqissisimanartissavaat – aamma kukkusumik kunitaqarsimagunik, nettimi chaternerit peqqissimissuti-giguniku imaluunniit Instagramimi assimik ingerlatitseqqissimagunik, imaluunniit p-pillimik iisinnitsoorsi-magunik imaluunniit usuup puua atunngitsoorsimaguniku.

Qitornavit qularisaminik nalornisami-nilluunniit aperipatit tamanna tati-ginninnerujussuarmik takutitsinerus-saaq.

Paasisaqarfik: Atoqatigiinneq Inuiaqatigiillu

De vigtige samtaler

Som forældre kan man hjælpe sit barn med at sætte ord på tanker og oplevelser. Tal åbent og ærligt, og lad dit barn opleve dig som en god og tryk samtalepartner.

Afhængigt af dit barns alder kan je-res snak handle om, hvordan man mærker og viser følelser, hvordan kroppen ser forskellige ud, hvordan vi passer på os selv på nettet, eller hvordan man ved, om man er klar til sex. Det er altid en god idé at tage udgangspunkt i noget andet end dit barn. Det kan være noget, I har set i tv eller læst på nettet.

Du er en rollemodel for dit barn. Vis dit barn, at du er glad for din krop, og at du siger fra, hvis nogen over-skridet dine grænser. Det er også fint at være tydelig i dine holdninger, grænser og værdier, når det handler om dit barn.

Det kan for eksempel være, at du sy-nes din teenagers billeder på Face-book er lige lovlig udfordrende. Ved at ytre din holdning og gå i dialog får du dit barn til at reflektere, og du lærer det at træffe beslutninger og sæt-te grænser ud fra, hvad der føles rig-tigt eller forkert.

Man kan ikke forhindre, at ens børn kommer til at lave fejl eller træffe dår-lige beslutninger.

Men man kan være der, når det sker. Dine børn skal føle sig trygge ved at komme til dig – også når de har kys-set den forkerte, når de har fortrudt en chat på nettet eller har delt et bil-lede på Instagram, eller når de har glemt at tage p-pillen eller bruge kondomet.

Når dit barn kommer til dig med spørgsmål, tvivl og usikkerheder, er det en kæmpe tillidserklæring.

Kilde: Sex og Samfund

maajunnalaartoq, taamatullu isiginninneq allannngortissavarput, Hanne Lystrup oqar-poq.

Peqqissutsimut siunnersorti isumaqar-poq angajoqqaat isumaliutigisariaqaraat peqqissuuneq tassaaginnaanngitsoq neri-sassat timigissartarnerlu, peqqissuunerli aamma kinguaassiuutit atortarnerannut attuumassuteqarlunartoq.

– Qitornaasa peqqissuunissaat pineqar-poq. Inuusuttut syfilisimik ima napparsi-matigilersinnaapput aatsaat ukiut arlallit ingerlareersut paasisinnaallugu nappaat taanna atorlugit. Tamanna inuunerannut annertuumik kinguneqarsinnaavoq. HIV-imillu tunillatsissimagaanni taanna

Angerlarsimaffimmi usuup puu-nik peqarnissaa isumassarsiatialaavoq, inuusuttut atornissaannik sungiusarniassammata.

Det er en god ide, at kondomer er i hjemmet, så de unge kan øve sig i at bruge dem.

Sund seksualitet

Seksuel sundhed omfatter forebyggelse af kønssygdomme og uønsket graviditet, men ligeledes en forståelse af, at seksualitet er grundlæggende for, hvordan vi mennesker søger varme, kærlighed og intimitet med andre mennesker

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

Sexolog og parterapeut Ulrikka Holm vil have fokus på det sunde seksualliv, og det handler blandt andet om at lære sig selv og sin partner at kende og respektere hinandens grænser og ønsker.

– Der er meget seksuel aktivitet i Grønland, og i en negativ forstand er der for meget promiskuitet. Vi mangler en åben

debat om følelser og grænser i forhold til seksualitet. Vi har på sin vis en krænkeradfærd i landet, der kommer til udtryk i verbale og fysiske overgreb fra mænd mod kvinder, der blandt andet skyldes svære opvækstvilkår og sociale problemer i barndommen. Det kan også komme til udtryk som en sexafhængighed, hvor man mister sig selv følelsesmæssigt i jagten på en behovstilfredsstillende. Man bruger bare en andens krop, og det giver et usundt og skyldbetonet sexliv.

Kend dig selv og din krop

Ifølge Ulrikka Holm skal mænd lære at udvise mere respekt for kvinder i almindelighed. Samtidig skal både mænd og kvinder arbejde mere med deres selvtillid.

– De unge mænd skal lære at udvise respekt og behandle kvinder godt. Vi skal have flere gentlemen i Grønland. Og mændene skal have en større forståelse for kvinders behov og lyst. Hvor mænds seksualitet er mere stabil, så ændrer det sig hos kvinder hormonelt i løbet af måneden. Nogle gange har man mere lyst til sex end andre.

Det skal respekteres, siger Ulrikka Holm.

Seksuel sundhed handler også om frihed. Om at have det godt med sin krop, og lytte til den. Om at være åben og fortælle partneren, hvad man fantaserer om og tænder på.

– Mange giver ikke udtryk for, hvad de godt kan lide eller ikke kan lide. De finder sig i det, som partneren gør, måske for ikke at såre eller ødelægge stemningen. Vi skal have fokus på seksuel sundhed i vores samfund, siger hun.

– Kalaallit Nunaanni atoqatigiittoqartartorujussuuvooq, tamassumalu pitsaannngitsortaraa inunnik assigiinngitsorpassuarnik atoqateqartoqartarmat, sexologi partnerterapeutilu Ulrikka Holm oqarpoq.

– Der er meget seksuel aktivitet i Grønland, og i en negativ forstand er der for meget promiskuitet, siger sexolog og parterapeut, Ulrikka Holm.

LEIFF JOSEFSEN

– Angutit inuusuttut arnat ataqqillugillu pitsaasumik pisassavaat. Kalaallit Nunaanni angutit pissuserissut amerlanerussapput. Angutillu arnat pisariaqartitaat kajungerisaallu annertunerusumik paasisariaqarpaat, Ulrikka Holm oqarpoq.

– De unge mænd skal lære at udvise respekt og behandle kvinder godt. Vi skal have flere gentlemen i Grønland. Og mændene skal have en større forståelse for kvinders behov og lyst, siger Ulrikka Holm.

Peqqissumik atoqateqariaaseq

Peqqissumik atoqatigiinneq tassaavoq kinguaassiuutitigut nappaatinik kissaatiginngisamillu naartulernerup pitsaaliornissaat, taamatuttaarli aamma paasillugu kinguaassiuutitik atuneq tunngaviusoq uagut inuttut qanoq isilluta inunnik allanik kissalaarneq, asanninneq qanilaarnerlu ugartarneripput

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

Sexologip partnerterapeutillu Ulrikka Holmip peqqissumik atoqatigiitarneg sammitikkusuppaa, tamatumani ilaatigut pineqarput imminut aapparissallu ilinniarnissaat aammalu marluulluni imminut killissaritit ataqqinissaat.

– Kalaallit Nunaanni atoqatigiitqartartorujussuuvoq, tamassumalu pitsaanngitsortaraa inunnik assigiinngitsorpasuumik atoqateqartat. Kinguaassiuutitik atuinermut atatillugu misigissutit killissallu ammasumik oqaloqatigiissutiginnissaat amigaatigaarput. Nunami maani ilaatigut narrujuumminartumik pissusilersortarput, tamannalu pisarpoq angutit arnanik oqqassillutillu persuttaasarnerisigut, tamatumunngalu ilaatigut pissutaasarput peror-

riartornermi ajornakusoortunik atugaqarsimaneq meeraanermilu inuttut ajornartorsiuteqarsimanerit. Tamatumunnga aamma takussutaasinnaavoq atoqateqarnissamik pinngitsoorsinnaajunnaarneq, pisariaqartitap taassuma naammassiniarnerani imminut misigissusaarulluni. Inuup allap timaa atuinneqartarpoq, tamannalu atoqatigiinnermik peqqinannngitsumik imminullu pisuutinnermik kinguneqartarpoq.

Imminut ilisimagit timillu nalunngiguk

Ulrikka Holm naapertorlugu angutit arnanik nalinginnaasumik ataqqinninnissaq ilinniartariaqarpaat. Tamanna peqatigalugu angutit arnallu imminut tatiginertik sulissutiginerussavaat.

– Angutit inuusuttut arnat ataqqillugillu pitsaasumik pisassavaat. Kalaallit Nunaanni angutit pissuserissut amerlanerussapput. Angutillu arnat pisariaqartitaat kajun-

gerisaallu annertunerusumik paasisariaqarpaat. Angutit atoqatigiikkusuttarnerat aalajaannerusartoq arnat timimik sananeqaataa pissutigalugu qaammatip ingerlanerani atoqateqarusuttarnerat allanngorartarpoq. Ilaannikkut atoqatigiikkusunnerusarput ilaannikkullu kajungerinnginernerusarlugu. Tamanna ataqqineqassaaq, Ulrikka Holm oqarpoq.

Peqqissumik atoqatigiinneq aamma tassaavoq kiffaanngissuseqarneq. Timi naammagisimaarlugu naalaarlugulu. Ammasuulluni aapparissarlugu takorluukkanik kajujuummutigisartakkanillu oqaluttuullugu.

– Amerlasuut nuannarilluakkatik nuannarinngisatilluunniit oqaatigineq ajorpaat. Aapparissami iliuusai naammagiinnartarpoq, immaqa aappani narrujuummisikkusunngagu imaluunniit nuannisarnera aserorusunnagu. Peqqissumik atoqatigiinneq inuiaqatigiinni sammilertariaqarparput, Ulrikka Holm oqarpoq.

Imminut qanoq ilisimatigaat?

Timit qanoq pissuseqarpa? Suna nuannarilluarpuuk? Atoqatigiinneq taamaallaat pitsaanerulissaaq imminut ilisimagaanni nalunagulu suna nuannarilluagaralugu. Timit nuannarinngikkukku imaluunniit qasuersinnaanngikkuit imminut tatiginissat sulissuti-giuk, sexologi partnerterapeutillu Ulrikke Holm siunnersuivoq.

Hvad ved du om dig selv?

Hvordan virker din krop? Hvad kan du godt lide? Sex bliver kun bedre, hvis man kender sig selv og ved, hvad man godt kan lide. Arbejd med din selvtilid, hvis du har det svært med din krop eller ikke kan slappe af, lyder rådet fra sexolog og parterapeut Ulrikke Holm.

Peqqissumik atoqatigiinneq sunaava?

WHO naapertorlugu peqqissumik atoqatigiinneq tassaavoq kinguaassiuutitik atuinermut atatillugu timikkut, tarnikkut peqatigiinnikkullu ilorrisimaarneq. Tamatumunnga pisariaqarpoq kinguaassiuutitik atuinermut atoqatigiinnermullu atatillugu pitsaasumik ataqqinnittumillu pissusilersornissaq, taamatuttaarli atoqatigiinnermi pinngitsaalineqartut, assigiinngisaneqartut nakuuserfigineqartutullu misigisimanninnissaq.

Atoqatigiinnermi pissusilersortarneq tunngaveqarpoq ilukutt avatinillu sunniutinik arlalissuarnik, taamaattumillu inummiit inummut assigiinngisitaartuulluni, ukioqqortussuseq, inuttut ineriartorneq, qanoq peqqissuseqarneq, inuunerup killiffia, ilaqaqarneq, peqatigiinneq aappaqarnerlu aallaavigalugit.

Peqqissumik atoqatigiinnerup inuluarnerullu siuarsarnissaannik suliniutini – ilisimasat siamarsarnissaasa saniatigut – pineqarput innuttaasut imminut naleqartinnerisa, ilisimasaqarnerisa inuttullu nukittussusaasa annertusarnissaat, kinguaassiuutitigut atoqatigiinnermut atatillugu kissaatiginngisamik tatineqarnissamut akiuussutissatut.

Paasisaqarfik: Peqqissutsimut Aqutsisoqarfik

Hvad er seksuel sundhed?

Ifølge WHO er seksuel sundhed en tilstand af fysisk, mental og social trivsel relateret til seksualitet. Det kræver en positiv og respektfuld tilgang til seksualitet og seksuelle forhold, såvel som muligheden for at have sikre seksuelle oplevelser, fri for tvang, diskrimination og vold.

Seksuel (risiko)adfærd er resultatet af en lang række indre og ydre påvirkninger og varierer derfor fra menneske til menneske i forhold til alder, personlig udvikling, sundhedstilstand, livsfase, familie-, gruppe- og partnerkontekst.

Indsatser som har til formål at fremme den seksuelle sundhed og trivsel handler – udover at formidle viden – om at øge borgernes selvværd, bevidsthed og personlige styrke til at modstå pres til at indgå i et uønsket seksuelt forhold.

Kilde: Sundhedsstyrelsen

Usuup puui akeqanngitsut

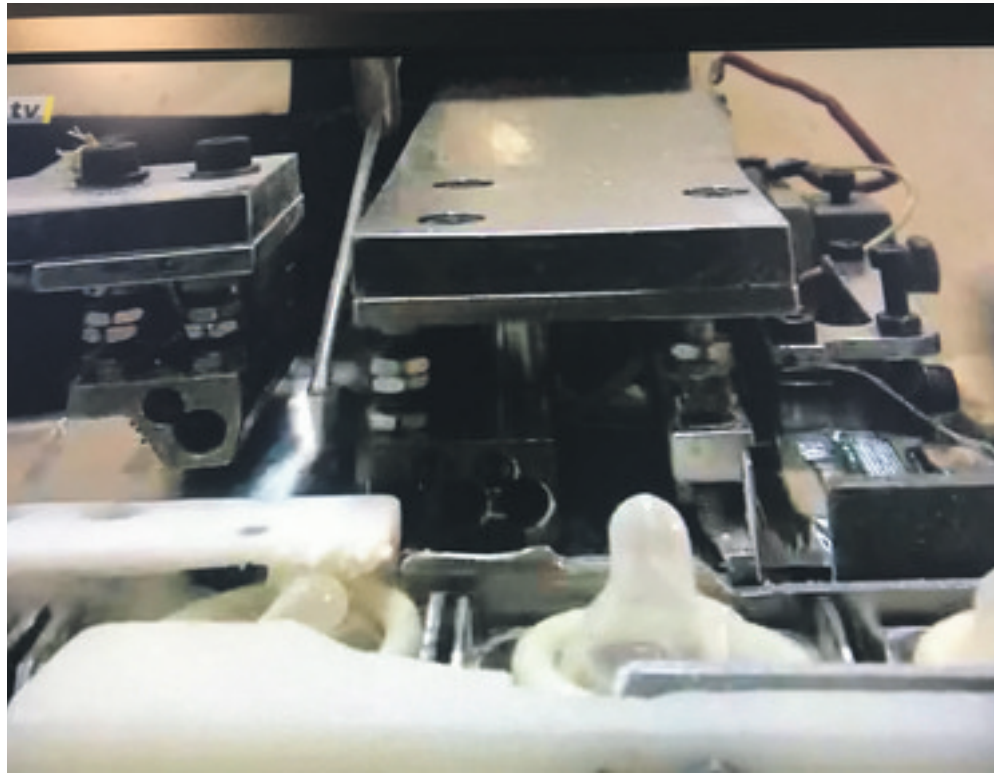
1990-ikkunniillu nuna tamakkerlugu nakorsaataarniarfiit peqqissaaviillu usuup puuinik akeqanngitsunik tunioqqaasarpur. Ukiut tamaasa usuup puui 330.000-it missaanniittut pisiortorneqartarput, tamakkualu 350.000 koruunit missarpiannik akeqarput, illoqarfinnullu nunaqarfinnullu agguanneqartarlutik. 2004-miilli usuup puui 3.847.000-t pisiortorneqarsimappur, inuiaqatigiinnut 4.563.260 koruuninik aningaasartuutaasumik.

Usuup puua kalaallit sanaavat A.N. Paarisa-mit ineriartortinneqarsimavoq ingerlatsivik Worlds-Best Gummivarefabrik suleqatigalugu. Usuup puui angissutsit marluupput (medium aamma large), pigineqarpullu kiggallit kiggaqanngitsullu.

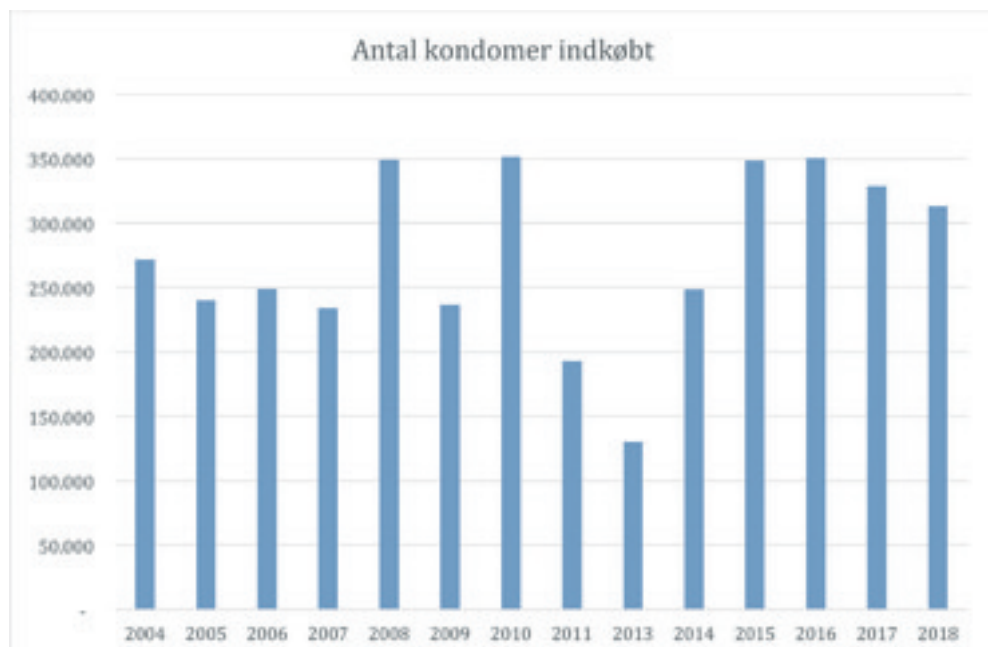

Usuup puuinik tunisassiorfik World-Best Gummivarefabrik, Viby J-imiittoq.

Kondomproduktion hos Worlds-Best Gummivarefabrik i Viby J.

1980-ikkunniilli Danmarkimi ingerlatsivik World-Best Gummivarefabrik Kalaallit Nunaat usuup puuinik assigiinngitsunik pingasunik pilersortarsimavaa. Siden 1980'erne har Worlds-Best Gummivarefabrik i Danmark produceret tre forskellige kondomer til Grønland.

Ukiut tamaasa usuup puui 330.000-t Kalaallit Nunaata pisiarsarpai. Hvert år indkøbes 330.000 kondomer til Grønland.

Kilde: Sundhedsvæsenet

Gratis kondomer

Siden 1990'erne har apoteker og sundhedscentre over hele landet uddelt gratis kondomer. Hvert år indkøbes ca. 330.000 kondomer for godt 350.000 kroner, der fordeles ud til de forskellige byer og bygder. Siden 2004 er der i alt indkøbt 3.847.000 kondomer, der har kostet samfundet 4.563.260 kroner.

Det grønlandske kondommærke A.N. er udviklet af Paarisa i samarbejde med virksomheden Worlds-Best Gummivarefabrik. Kondomerne findes i to størrelser (medium og large) og med og uden riller.

IMMINUT PAARIGIT - USUUP POOQARIT

PAS PÅ DIG SELV - BRUG KONDOM

peqqik.gl

NAALAKKERSUISUT
GOVERNMENT OF GREENLAND

Inuusuttut namminneq siunnersuutaat

(JA) Kinguaassiuutitigut nappaatit ajornartorsiutaasorujussuupput, annertuumillu paasisitsiniaasoqaraluartoq tamarallarunangillat. Nuummi Niuernermik Ilinniartarfimmi ilinniagaqartut aperisimavagut politikerusuugunik kinguaassiuutitigut nappaatit pinaveersaartinniarlugit qanoq iliussagaluarnerisut

Aqqalu Johansen

Isumaqarpunga tamanna politikerit akisussaaffingngikkaat. Angajoqqaat pisussaaffigaat qitornatik inuusuttuaraaneranni siusissukkut atoqatigiittarneq illersornissarlu pillugit oqaluttuutissallugit. Taamaasilluni tamanna isumassaqaarnerussaaq takussutissaallunilu kinguaassiuutitigut nappaatit pinaveersaartinnissaat inuiaqatigiit ajornartorsiutinagulu akisussaaffingngikkaat, inuulli nammineq akisussaaffigaa. Ila-mi isumaqarpunga inuiaqatigiit tamarmik malinnaaffiginerusinnaasariaqaraat inuusuttut ullutsinni qanoq iliortarnersut. Ullumikkut inuusuttut pigaarlutik qanoq iliortarnersut qangatut nakkutigineqartiginngillat. Takuneqarsinnaavormi kinguaassiuutitigut nappaatit ajornartorsiutaasorujussuusut, illoqarfissuarniinnaanngitsoq aammattaarli nunaqarfinni. Politikerusuuguma siunnersuutigissagaluarpara qaammatikkaartumik Venereami misissortittarnissaq, kinguaassiuutitigut nappaatit taama atugaatiginnginnissaat qulakkearniarlugi, taamaasillunilu angajoqqaat akisussaaffiata ilaanik kivitseqatigalugit. Tamatumuunakkut immaqa aamma kinguaassiuutitigut nappaatit pinaveersaartinnissaat inuusuttunit paasineqarnerussagaluarpoq.

Aqqalu Johansen

Jeg synes ikke, det er politikernes ansvar. Det ligger hos forældrene at fortælle deres børn fra tidlig alder om sex og beskyttelse. På den måde vil det nok give mere mening og være et udtryk for, at det ikke er samfundets problem og ansvar at forebygge kønssygdomme, men at det er ens eget ansvar. Jeg synes faktisk, at det er hele samfundet, der burde have mere overblik over, hvad de unge laver nu til dags. Der er ikke så mange, der holder øje med de unge i dag, når de er sent ude, som der var engang. Man kan jo se, at kønssygdomme er et stort problem, ikke kun i storbyer, men også i bygder. Hvis jeg var politiker, ville jeg nok foreslå en månedlig obligatorisk undersøgelse på Venerea, for at sikre at kønssygdomme ikke forekommer i lige så stor grad og på den måde løfte en del af forældrenes ansvar. Det kunne måske også give de unge mere forståelse for forebyggelse af kønssygdomme.

Petra Olsvig Inûsugtok

Isumaqarpunga inuusuttut namminneq akisussaaffigigaat kinguaassiuutitigut nappatinik tunillatsinginnissartik. Immaqa aamma meeqqat atuarfianni inuusuttullu ilinniagaqarfiini kinguaassiuutitigut nappaatit kinguneqaataasa qanoq ajortigisinnaanerat pitsaanerumik paasisitsiniutaasinnaagaluarpoq. Annertunerumik paasisitsiniaasoqartuuppat immaqa kinguaassiuutitigut nappaatillit taama amerlatigissanngikkaluarput. Meeqqat atuarfianni atuarallaratta napparsimmavimmit ataasiarluta marloriarlulaluunniit orninneqarluta oqaluttuunneqarpugut assersuutigalugu HIV-mik tunillatsissimagutta qanoq iliuseqarfigissalluta, nappaatillu kinguneqaatai qanoq erloqinartigisinnaanersut.

Jeg mener, at det er de unges eget ansvar at undgå kønssygdomme. Men der kunne måske også oplyses bedre fra folkeskolens og ungdomsuddannelsernes side af, om hvor slemme konsekvenserne kan være ved en kønssygdom. Måske ville tallet for kønssygdomme ikke være så højt, hvis man gjorde mere for at informere om det. Da vi gik i folkeskole, fik vi besøg måske en eller to gang fra sygehuset, og der fik vi ikke rigtigt at vide, hvad det ville gøre ved os, hvis vi for eksempel fik hiv, og hvor alvorlige konsekvenserne egentlig kan være.

Jakobine Jensen

Nalunara qanoq iliortoqarsinnaanersoq, ajornartorsiulli iliuseqarfigineqartariaqarpooq. Isumaqarpunga kinguaassiuutitigut nappaatit pillugit paasisitsiniaaneq saqqumilaarnerusariaqartoq. Aamma angajoqqaat ikiuutissapput, politikerrilli akisussaaffigaat annertuumik iliuseqarnissartik kinguaassiuutitigullu nappaatit akiorniarneranni salliunissartik.

Jeg ved ikke hvordan, men der bør gøres noget ved problemet. Jeg mener, man skal gøre oplysningsarbejdet mod kønssygdomme mere synligt. Forældrene skal også hjælpe til, men det er politikernes ansvar at tage det store slæb og gå foran resten i kampen mod kønssygdomme.

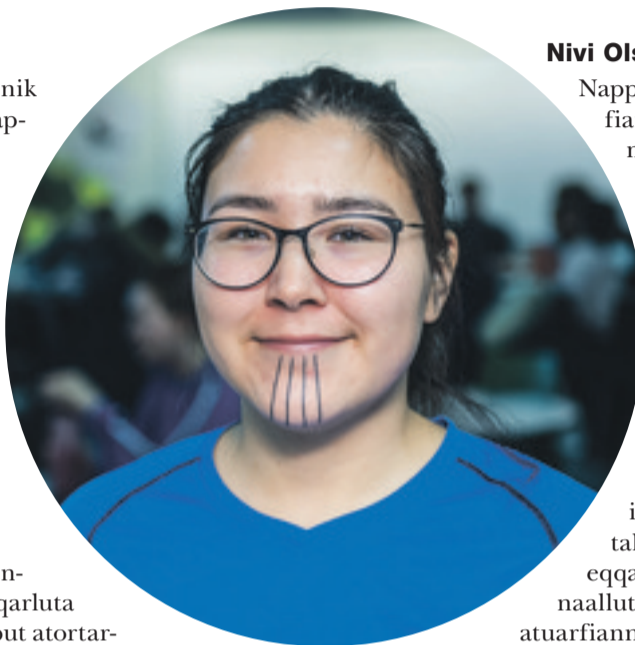

De unges egne forslag

(JA) Kønssygdomme er et stort problem, der ikke ser ud til at forsvinde foreløbig på trods af intensive kampagner. Vi spurgte studerende fra Handelsskolen i Nuuk, hvordan de ville gribe forebyggelsen af kønssygdomme an, hvis de var politikere

Aviaja Paviassen

Titartakkanik filmiliussagaluarpunga arlalinnik nalunaajaatalimmik, kinguaassiuutitigut nappaatit erloqinartumik kinguneqaatai nalunaajaatigalugit, taannalu nalunaajaatini pingaarneraassaaq, aammattaarli inooriaat-simik isorinnittumik nalunaajaateqarluni. Assersuutigalugu arnaq angummik naapitsisimavoq, nuannisaqatigiippat atoqatigiillutillu usuup puua atoragut. Angut kinguaassiuutitigut nappaateqarsimavoq tamanna arnamut oqaluttuarinagu, tamanna arnap napparsimmavimmi paasivaa kingornalu eqqarsarluni illersorsimasiaqaraluarluni. Angut naapeqqinngilaa. Marlunnik nalunaajaatitaqarpoq. Piumasamik iliortoqarsinnaanngilaq. Aamma arnaq eqqarsaqaartariaqaraluarpoq. Tamanna siunnersuutaasinnaavoq. Inunngorsimavugut iseqarluta siuteqarlutalu taakkulu atorlugit meeraanerput atortarpurput. Qaratsip nalunaajaatit naqitaninngarnit eqqaamallaqinneruvai titartakkanik filmiliatut saqqummiunneqarpata.

Nivi Olsvig Lyberth

Napparsimmavinnit, meeqqat atuarfianni GU-milu annertunerusumik paasisitsiniaasoqassaaq. Aamma Niuernermik Ilinniarfimmi paasisitsiisutit amerlanerullutillu pitsaanerusinnaagaluarput, assersuutigalugu kinguneqaatigisaat pillugit. Nalunngikaluarlugulu isumaqatigineqarnavianngitsoq, taava kinguaassiuutitigut nappaatinut katsorsartinneq immaq akilersinneqartalersinnaavoq. Amerlavallaaqaat eqqarsartartut napparsimmaviliaannarsinnaallutik quiffissamat queriarlutik ullumi ikiorneqarsinnaallutik. Meeqqat atuarfianni atuarnema nalaani tamarmi akunneq ataasiinnaagunartoq naartunermik paasisutisinneqarpugut. Annertunerusumik paasisitsiniaasoqartuuppata kinguneqaatisallu qulaajarneqartuuppata immaq usuup puui atorneqarnerulissagaluarput.

Jeg ville lave en tegnefilm med flere budskaber, ikke kun budskabet om kønssygdommes alvorlige konsekvenser, men det skal være det største budskab, men også et budskab, der kritiserer levestilen. For eksempel, en kvinde møder en mand, de har det sjovt, de har sex uden kondom. Det viser sig, at manden har en kønssygdom, som han ikke har fortalt til kvinden, hun finder ud af det på sygehuset og tænker bagefter på, at hun kunne have beskyttet sig. Manden ser hun ikke rigtig igen. Der er ligesom to budskaber. Man kan ikke bare gøre, som man vil. Hun skal også først tænke sig om. Det kunne være et forslag. Vi mennesker navigerer dombedre bliver født med øjne og ører og på den måde igennem barnmen. Hjernen husker budskabet, hvis det bliver præsenteret som en tegnefilm end på skrift.

Qillaq Olsen

Paasisitsiniaanermik sulineq saqqumilaarnerussaag. Nammineq atuartuusimanera eqqarsaatigis-sagukku atoqatigiinneq kinguaassiuutitigullu nappaatit pillugit paasisutisii-soqartanngilluinnarsimavoq, meeqqat atuarfianni ilinniartuunniit allani aqquasaarsimasanni. Tamakkuninnga peqarsimannigilaq. Paasisutissat tamakkua amigaatigisimannigilakka. Paasisutissat internettimi angajoqaannillu pissarisimavakka. Isumaqarpunga paasisutissanik tamakkuninnga pissarsiniarissaq inuup nammineq akisussaaffigaa, aammattaarli politikere akisussaaffigaa.

Oplysningsarbejdet skal synliggøres mere. Hvis jeg skal tænke på min egen skolegang, var der slet ikke nok oplysning om sex og kønssygdomme i hverken folkeskolen eller i andre skoler, jeg har været igennem. Der har ikke været noget. Jeg har ikke manglet det. Jeg har fået mine oplysninger fra internettet og fra mine forældre. Jeg ser det som et menneskes eget ansvar at finde den slags oplysninger, men det er også politikernes ansvar.

Der skal mere oplysning fra sygehusene, på folkeskolerne og GU. Også på Handelsskolen kunne informationerne være flere og bedre, som for eksempel konsekvenser. Og selvom jeg ved det ikke kommer på tale, så kunne man måske gøre det betalingspligtigt at få medicin mod kønssygdomme. Der er for mange, der tænker at de bare kan gå på sygehuset og tisse i et glas og få hjælp i dag. I hele min folkeskoletid fik vi vist kun én time omhandlende graviditet. Hvis det var mere og hvis konsekvenserne blev belyst, ville kvinderne måske få en chance.

Debora B. Kristiansen

Meeqqanut inuusuttunullu pitsaaliuineq pillugu annertunerusumik paasisitsiniaasoqarsinnaavoq. Meeqqanut paasinarnerusunngortinneqarsinnaavoq assit oqaatsillu atorlugit, kingornalu angajoqqaat inersimasullu saaffigineqarsinnaap-taakkumi ataatsimut akisussaaffeqar-Paasisitsiniaanerillu annertunerujussu-ullumikkut paasisitsiniaaneq naammannigilaq. Illoqarfinni napparsimmavimmi sulisut atuarfiliartarsinnaapput, tamanna nunaqarfinni pineq ajorpoq taamaasillunilu paasisutissaqarpallaanngillat, internetti eqqarsaatigissanngikkaanni. Nunaqarfiit amerlanerujussuit ornillugit paasisitsiniaasoqartariaqaraluarpoq. Immaq ukiumut marloriarluni pingasoriarluniluunniit kinguaassiuutitigut nappaatinik oqaluttuukkiartorlugit. Meeqqammi pitsaaliuineq ilikkarniagassaraat.

Der kunne være mere forebyggelse for børn og unge. Man kan gøre det mere forståeligt for børn med billeder og ord og bagefter kan man henvende sig til forældre og voksne, fordi det er et fælles ansvar på det punkt. Og oplysningerne skal langt mere ud, det er ikke nok som det er i dag. Det er meget begrænset, hvad man får at vide, især i bygderne. I byerne kan personale fra sygehusene komme til skolerne, det sker ikke i bygderne og dermed får de ikke meget information, hvis man ikke skal tænke på internettet. Der kunne være mange flere besøg i bygderne med henblik på at oplyse bedre. De kunne komme måske to-tre gange om året og fortælle om kønssygdomme. Børnene skal jo lære om forebyggelse.

NAMMINEQ FIGISAQ / PRIVAT

Fra ung til ung

I projektet SexInuk fik folkeskoleelever i 7.-10. klasse besøg af sygeplejerskestuderende, der i øjenhøjde fortalte og svarede på spørgsmål om seksualitet, kønssygdomme og alt det, der måske kan være pinligt at tale med andre om

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

Med det frivillige projekt SexInuk formåede sygeplejestuderende fra Nuuk i en år-række at skabe rum for en åben snak om seksuel sundhed blandt grønlandske unge. Men i dag er projektet lukket ned. Og det ærgrer Lisa Ivalu Lind, der var med til at starte SexInuk i 2013.

SexInuk udsprang af medicinstuderende fra Danmark, der havde etableret Sexekspresen, der på tilsvarende vis fortalte unge om seksualitet i Danmark. I 2013 var

de medicinstuderende i Nuuk for at afholde en workshop om deres frivillige arbejde, og til den workshop deltog en del sygeplejestuderende herunder Lisa Ivalu Lind.

– SexInuk bygger på åbenhed og tolerance. Vi ønsker at skabe en større forståelse for seksuel frihed og fremme vidensniveauet om kroppen herunder bekæmpe nogle af tabuerne vedrørende seksualitet, prævention, kærlighed, kønssygdomme, abort, grænser m.m., fortæller Lisa Ivalu Lind.

Efter workshoppen tog vi de sygeplejestuderende på skoler i Nuuk og brugte en hel dag sammen med elever i 7.-10. klasse.

– Jeg oplevede en stor uvidenhed blandt

folkeskoleeleverne om både præventionsformer og ikke mindst kønssygdomme. Det var meget tabubelagt. Mit indtryk var, at de unge hverken talte med deres forældre eller vennerne om seksualitet. Det var en fordel i undervisningen, at vi selv var unge, så de lettere kunne spejle sig i vores erfaringer. Vi startede typisk ud med at læse nogle sætninger op som »Er det ok, at en dreng og en pige kysser?«? Så skulle eleverne enten rejse sig op eller blive siddende afhængig af, om de var enige eller uenige i udsagnet. Senere blev spørgsmålene mere problematiserende f.eks. »Er det ok, at en voksen rører ved en 15-årig pige?«. Spørgsmålene og elevernes reaktioner dannede

udgangspunkt for en snak om grænser og holdninger. Og fra at være meget generte og tilbageholdende i begyndelsen af undervisningen, var de til sidst mere nysgerrige og åbne for at tale. Vi blev også selv spurgt om alt muligt f.eks. om hvor gamle vi var, da vi selv havde sex første gang, fortæller Lisa Ivalu Lind, der i dag er færdiguddannet sygeplejerske og ansat i lægeklinikken på Sana.

– Mit indtryk er, at SexInuk-tilbuddet mangler i dag, og det er en skam. For vi fik mange spørgsmål om kønssygdomme og seksualitet, som tyder på, at de unge ikke har helt styr på brugen af prævention og konsekvenserne af kønssygdomme.

– Malugaara meeqqat atuarianni atuartut atoqatigiinnermi illersuutissanik kinguaassiuutitigullu nappaatinik ilisimasaqarpiannngitsut. Tamakkua oqaloqatigiissutigissallugit paqumigineqartorujussuupput, Lisa Ivalu Lund oqaluttuarpoq taannalu Sexinuk-mi peqataasimavoq.

– Jeg oplevede en stor uvidenhed blandt folkeskoleeleverne om både præventionsformer og ikke mindst kønssygdomme. Det var meget tabubelagt, fortæller Lisa Ivalu Lind, der har været en del af SexInuk.

Inuusuttuniit inuusuttunut

Suliniuummi SexInuk-mi meeqqat atuarianni 7. klassimiit 10. klassimut atuartut kinguaassiuutit atorneqartarnerannik, kinguaassiuutitigut nappaatinik, sunillu allanik, allanik oqaloqatigiissutigissallugit immaqa ittoornarsinnaasunik, peqqissaasunnngornianit oqaluttuunneqarlutillu apeqqutaat akineqarput

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

Kajumissutsimik suliniutikkut SexInuk-kut Nuummi peqqissaasunnngorniat ukiuni arlalinni peqqissumik atoqatigiittarnermik kalaallit inuusuttut ammasumik oqaloqatigisarsimavaat. Ullumikkulli suliniut unitsinneqarsimavoq. Tamannalu Lisa Ivalu Lundip, 2013-imi SexInuk-mik aallartitseqataasimasup, uggornartippaa.

SexInuk Danmarkimi nakorsannngornianit aallaaveqarpoq, taakkua Sexekspresen pilersissimallugu, taamatuttaaq Danmarkimi inuusuttut kinguaassiuutit atorneqartarnerannik oqaluttuuttarlugit. 2013-imi nakorsannngorniat Nuummiippat kajumissutsiminnik suliarfik pillugu workshop-ertitsillutik, workshopimilu tassani

peqqissaasunnngorniat arlallit, aamma Lisa Ivalu Lund, peqataasimapput.

– SexInuk ammasuunermik akaarinninermillu tunngaveqarpoq. Kinguaassiuutit atorneqartarneranni kiffaanngissuseqarneq annertunerusumik paasitikkusupparput aammalu timimik ilisimasaqarneq siuarsarusullutigu, tamatumani ilanngullugit kinguaassiuutit atorneqartarneranni, naartunaveersaatit, asanninneq, kinguaassiuutitigut nappaatit, naartuersittarneq, killissat il.il. atorneqartarneranni paqumigisat akiornissaat.

Workshopip kingorna peqqissaasunnngorniat Nuummi ulloq naallugu atuariannut angalaarput 7. klassimiit 10. klassimut atuartut oqaluttuukkiartarlugit.

– Misigaara meeqqat atuarianni atuartut naartunaveersaatinik, minnerunngitsumillu kinguaassiuutitigut nappaatinik, ili-

simasaqanngitsorujussuusut. Tamakkua paqumigineqartorujussuupput. Maluginiarsoraara inuusuttut kinguaassiuutit atorneqartarnerannik angajoqqaatik ikingutitilluunniit oqaloqatigineq ajoraat. Atuartitsinermi iluaqutaasimavoq uagut nammineq inuusuttuugatta, taamaasilluni inuusuttut misilittakkatsinnik paasinninernerinnaallutik. Aallartittarpugut oqaaseqatigiinnik atuaalluta, soorlu »Nukappissap nivissallu kunittarnerat ajunngila?«? Taava atuartut nikuittassapput issiaannarlutilluunniit, apeqqitaalluni isumaqataanersut isumaqataannnginnersulluunniit. Kingorna apeqqutit ajornakusoornerulersillugit, assersuutigalugu »Inersimasup nivarsiarraq 15-inik ukiulik attuuappagu ajunngila?«. Apeqqutit atuartullu qisuariaataat killissanik isummanillu oqaloqatigiinnermut aallaavusarput. Atuartitsine-

rullu aallartinnerani ittoortorujussooriarlutik kinguaarsimaartorujussooriarlutillu naggataatigut alapernaaserulerlertarput oqaloqatigiinnissamullu ammanerulerlutik. Aamma sunik tamanik apersortarpaa-tigut, assersuutigalugu qanoq ukioqarluta siullermik atoqateqarsimanersugut, Lisa Ivalu Lund oqaluttuarpoq taannalu ullumikkut peqqissaasunnngoreersimavoq Sannamilu nakorsiartarfimmi atorfeqarluni.

– Isumaqaarpunga SexInuk-ikkut neqeroortullumikkut amigaatigineqartoq, tamannalu uggornarpoq. Tassami kinguaassiuutitigut nappaatit kinguaassiuutillu atortneqartarnerannik apeqquiterpassuar-nik aperineqartarsimavugut, tamannalu takussutissaavoq inuusuttut illersuutissat atorneqarnissaat kinguaassiuutitigullu nappaatit kinguneqaataat ilisimasaqarfigi-vallaanngikkaat.

Suliniuummi SexInuk-imi meeqqat atuarianni atuartut kinguaassiuutit atorneqartarnerannik, kinguaassiuutitigut nappaatinik killissanillu peqqissaasunnngornianit oqaluttuunneqartarsimapput. I SexInuk underviste sygeplejestuderende folkeskoleelever i seksualitet, kønssygdomme og grænser.

Inuusat atorlugit suliniummi naartunaveersaarneq sammi

Inuusat atorlugit suliniut, inuusuttunik angajoqqaanngornissamut sungiusartitsineq, nuna tamakkerlugu ingerlanneqarpoq, peqqissutsimik kinguaassiuutinillu atuartsinerup ilaatut

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

Naalungiarsuk qissasertarpoq nangini taarsigassanngoraangat imaluunniit miluffimmik milukkusuleraangami. Milutse-reerlugu tuimut pallortillugu nissaatsin-niarneqassaaq kingornalu kissumiarlugu aalaterujoorlugu sinnassarlugu. Inuusat Real-Care-mik taaguutillit, 9.- aamma 10. klassimi atuartunut agguanneqarsimasut

naalungiarsuittulli piffissamik atuinarti-gaat, tamannarpiarlumi inuusat atorlugit suliniummi siunertaavoq, tassuunakkut inuusuttut angajoqqaanngornissamut sungiusartillugit qaqugulu angajoqqaan-ngornissaminnut piareersimanerminnik aalajangiinissaannut tunngavissaqartin-nerulersillugit.

Inuusat atorlugit suliniut 2007-imi Ka-laallit Nunaanni aallartinneqarpoq, siu-neratarlugu innuttaasut peqqissuunissaan-nik suliniummi Inuunerittami, ilaqutariin-ni naartusuni siusissuklut suliniuteqarta-

lernissaq. Siunertaavoq inuusuttut 20-t ataallugit ukiullit akornanni inuusuttu-aqqat naartulersartut kinguaassiuutitigul-lu nappaatit atugaanerisa ikilisarnissaat, kiisalu naartunaveersaatit atornerarneru-lernissaat.

Inuusuttut inuusaq ullut marluk pinga-sulluunniit angerlarsimaffimminni paari-sarpaat, taamaasilluni misigisarlugu mee-rartaarluni qanoq ittuunersoq. Pilluarne-rinnaanngitsuusoq, aammattaarli piffissa-mik atuiarlunilu imaannaanngitsuusoq. Aammalu sorpassuartigut ajornanngin-

nerusoq 15-inik ukioqarluni meerartaara-ni 25-inik ukioqarluni meerartaarnissaq.

Inuusuttuaraallutik pututittarput

Suliniut peqqissutsimik kinguaassiuutinil-lu atuartsinerup ilaavoq. Tassami misis-suinerup takutissimmaggu Kalaallit Nu-naanni inuusuttu-aqqat siusissuklut atoqa-teqartalartut – 14-15-inik ukioqarlutik, inuusuttullu amerlavallaqisut usuup puu-anik atuiarneq ajorput.

Inuusat atorlugit suliniummi ilaapput ilinniutit, atuartsisup inuusuttut ilisima-

aamma tinneqarpoq

saasa iliuuseqarnissamullu piginnaasaasa annertusarnissaannut atorsinnaasai. Ilinniutitigut anguniagaavoq oqaloqatigiinermik tunngavilimmik angajoqqaajussut-simik, naalungiarsuuteqarluni inuunermik naalungiarsuullu pisariaqartitaanik atuatitsinissaq. Inuusat Real-Care tunniunneqarnerisa qanorlu isumagineqarsimaner-sut atuarneqareernerisa kingorna kinguaassiuutinik atuinermik naartunaveersaatinillu atuatitsisoqartarpoq.

Paarisap suliniut ulluinnarni aaqqissuul-lugulu aquttarpaa. Paarisa illoqarfinni

ataasiakkaani suliniutip aallartinneqarne-rani najoqqutassiullunilu ilinniartitsisar-poq. Siunertaavorli sumiiffimmi ilisimasal-lit, soorlu juumuut, peqqissaasut pitsaaliu-nermillu siunnersortit ilinniarteriarlugit sumiiffimmi kinguaassiuutinik naartuna-veersaatinillu atuatitsinermi inuusat ator-neqarnissaannut akisussaasuussasut.

Inuusat atorlugit suliniutikkut anguniakkat

Inuusuttuaqqat naartulersartut ikilisar-nissaat

Inuusuttut 20-t inorlugit ukiullit akornan-ki kinguaassiuutitigut nappaatit, atoqati-giinnikkut tuniluuttartut, atugaanerisa ikilisarnissaat

Inuusuttut 20-t inorlugit ukiullit naartu-naveersaatinik atuinerulernissaat

Atoqateqaaqqaartalerneermi ukiut qaffasi-nerulernissaat

Inuusuttut angajoqqaanngornissamut itinerusumik pivisorpalaarnerusumillu isummertarnissaat

Inuusat Real-Care nunarsuaq tamakkipjaarlugu atorneqarput inuusuttunut meerartaarnissaminnik isumaliutilinnut kinguaassiuutinillu atuatitsinermut atatillugu. Misissuinerit takutissimavaat inuusat Real-Care atuutigalugit naartunaveersaatinik atuatitsineq inuusuttut angajoqqaanngornissamik kinguatitsisarnerannut pitsaasumik sunniuteqartoq.

Real-Care dukker bruges i stort set hele verden som et praktisk redskab til unge, der overvejer at få børn eller som led i den almene seksualundervisning. Studier viser, at kombinationen af Real-Care dukker og præventionsundervisning har en positiv indvirkning på de unges holdning til at udskyde beslutningen om at blive forældre.

Inuusat Real-Caret sunniutaat

Inuusaq Real-Care elektroniskimik naalungiarsuusiaavoq naalungiarsor-piatut pissusilersortartog, tassa mil-luttarluni, nangii taarsertassallutik kissumiarlugulu aalatillugu sinnassar-neqartassalluni. Programmilerneqar-simanini malillugu ulloq unnuarlu pif-fissakkut sukkulluunniit qissasertar-poq. Angajoqqaavi ID-båndimik im-mikkut ittumik pilemneqartarput, taas-sumalu qanoq paaqqinninnera inuu-samillu tigumiartarnera, assersuuti-galugu pukusuatigut iluamik tigum-mineraa, nalunaarsortarpai. Ullut marluk pingasulluunniit inuusaq paaqqutareerelugu tunniunneqartar-poq, taavalu paarinninerup qanoq innera nalilersorneqartarpoq. USA-mit Norgemillu misissuinerit takutissi-mavaat inuusaniq Real Carenik atuii-tigaluni naartunaveersaatinik atuatit-sineq, inuusuttut qaqugukkut anga-joqqaanngornissaminnik kinguatitsi-sarnerannut pitsaasumik sunniute-qartoq. Ilanngullugulu uppernarsine-qarsimavoq inuusat Real-Caret atuu-tigalugit naartunaveersaatinik atuar-titsineq uungaannaq pinnani, ataa-vartumilli sunniuteqartartoq. Norgemi inuusat atorlugit suliniummi sumiif-fimmi tassani suliniutip aallartinngin-nerani inuusuttuaqqat qulerarterutaat naartulertarsimapput. Inuusat atorlu-git suliniut ukiuni qulingiluani inger-lanneqareersog suliniuteqarfimmi tassani inuusuttuaqqanik naartuler-sunik peerutipajaavissimavoq. Inuu-sat naalungiarsuusiata USA-mi atu-gaasorujussuupput, tamakkualu tas-sani aamma pitsaasumik sunniute-qartut uppernarsineqarsimavoq.

Kalaallit Nunaanni inuusat atorlugit suliniummi manna tikillugu misittak-kat malillugit kinguaassiuutinik atuar-titsinermi inuusat Real-Care atorne-qartarnerat iluaqutaasorujussuavoq, ilaatigut inuusuttuulluni angajoqqaan-gorusussinnaanermik allanngortit-silluni, qitornartaarnerup kingunerinik isumaliulersitsilluni kiisalu naartuna-veersaati atorneqarnissaasa pingaa-ruteqassusianik paasinnilluarneruler-sitsilluni.

Siunertaavoq Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfianni atuartut tamar-mik inuusat atorlugit suliniummik ingerlatsisinneqarnissaat.

Dukkeprojektet handler også om prævention

Dukkeprojektet, der skal få unge til at tage aktiv stilling til forælderrollen, kører over hele landet, som led i sundheds- og seksualundervisningen

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

Den lille baby græder, når hun skal have skiftet ble eller har behov for en sutteflaske. Når hun har fået mælk, skal hun op på skulderen og bøvse og bagefter er det tid til at blive vugget. De såkaldte Real-Care dukker, der udleveres til unge i 9.-10. klasse er ligeså tidskrævende som et virkeligt spædbarn, og det er netop meningen med dukkeprojektet, der lærer de unge at tage

aktiv stilling til forælderrollen og øger deres grundlag for at beslutte, hvornår de er klar til at være forælder.

Dukkeprojektet blev søsat i Grønland i 2007, som en del af tidlig indsats overfor gravide familier i folkesundhedsprogrammet Inuuneritta. Målsætningen var at reducere antallet af teenagegraviditeter og de seksuelt overførte sygdomme blandt unge under 20 år samt øge præventionsbrugen.

De unge får dukken med hjem i 2-3 dage, og får derigennem et indblik i, hvordan det er at få et barn. At det ikke bare er lykkeligt, men også meget tidskrævende og

hårdt. Og på mange måde lettere når man er 25 år i forhold til, når man er 15 år.

Tidlig seksuel debut

Projektet er en integreret del af sundheds- og seksualundervisningen. Undersøgelser viser nemlig, at den seksuelle debut sker tidligt i Grønland – typisk i 14-15 års alderen, og at alt for mange unge bruger ikke prævention konsekvent.

Til dukkeprojektet medfølger et undervisningsmateriale som underviseren kan bruge til at øge de unges vidensniveau og handlekompetencer. Materialet lægger op til en aktiv, dialog-baseret undervisning

om forælderrollen, livet med et spædbarn og spædbarnets behov. Efter aflevering og aflæsning af Real-Care dukkerne undervises i seksualitet og prævention.

Det er Paarisa, der varetager den daglige koordinering og ledelse af projektet. Paarisa tilbyder vejledning og oplæring i forbindelse med projektstart i de enkelte byer. Men det er hensigten, at lokale fagpersoner såsom jordemødre, sundhedsplejersker og forebyggelseskonsulenter efter oplæring er ansvarlig for brug af dukkerne i seksual- og præventionsundervisningen lokalt.

LEIF JOSEFSEN

Inuusat atorlugit suliniummi inuusuttut inuusaq, naalungiarsuittut qissasertarlunilu nissaattartoq, paarissavaat. Naalungiarsuk qarasaasiamik ikkussiffigineqarsimavoq, tassuunakkullu inuusuttut inuusamut iliusaat nalunaarsorneqartarput, tamannalu aallaaviusartoq naalungiarsummik paarinninnermik aammalu kinguaassiuutit atornqartarnerannik naartunaveersaatinillu oqaloqatiginninnermut.

I dukkeprojektet skal unge passe og pleje en dukke, der både græder og bøvses som en rigtig baby. I babyen sidder en computer, der registrerer de unges behandling af dukken, og dermed danner udgangspunkt for en samtale om spædbarnspleje og seksualitet og prævention.

Mål med dukke-projektet

Reduktion af antallet af teenagegraviditeter

Reduktion af antallet af seksuelt overførte sygdomme blandt unge under 20 år

Øget præventionsbrug blandt unge under 20 år

Øget gennemsnitlig alder ved seksual debut

Større aktiv og realistisk stillingstagen til det at blive forælder blandt de unge

Effekt af Real-Care dukker

En Real-Care dukke er en elektronisk babysimulator, der opfører sig som et rigtigt spædbarn dvs. det skal have mad, skal skiftes og vugges. Den græder på alle tider af døgnet, afhængig hvordan den er programmeret. Forældrene er udstyret med et unikt ID-bånd, der registrerer plejeaktiviteter og håndteringen af dukken f.eks. om man holder dukkens nakke korrekt. Efter to til tre dages pasning afleveres dukken og resultaterne af plejen evalueres. Studier fra både USA og Norge har vist, at kombinationen af Real-Care dukker og præventionsundervisning har en positiv indvirkning på unges holdning til at udskyde beslutningen om at blive forældre. Det er endvidere påvist, at kombinationen af Real-Care dukker og præventionsundervisning ikke blot har en umiddelbar, men også en vedvarende virkning. I et dukkeprojekt i Norge blev hver tiende teenager i projektområdet gravid inden projektstart. Efter ni år med dukkeprojektet var der stort set ingen teenagemødre. I USA er babysimulatorer meget udbredte, og har også dokumenteret positive effekter.

De hidtidige erfaringer med dukkeprojektet i Grønland viser, at brugen af Real-Care dukker i seksualundervisningen har en meget positiv effekt, blandt andet i form af ændrede holdninger til det at blive forældre i en tidlig alder, begyndende refleksioner om det at få børn samt bedre forståelse af vigtigheden af at anvende prævention.

Målet er, at alle folkeskolelever i Grønland gennemgår dukkeprojektet.

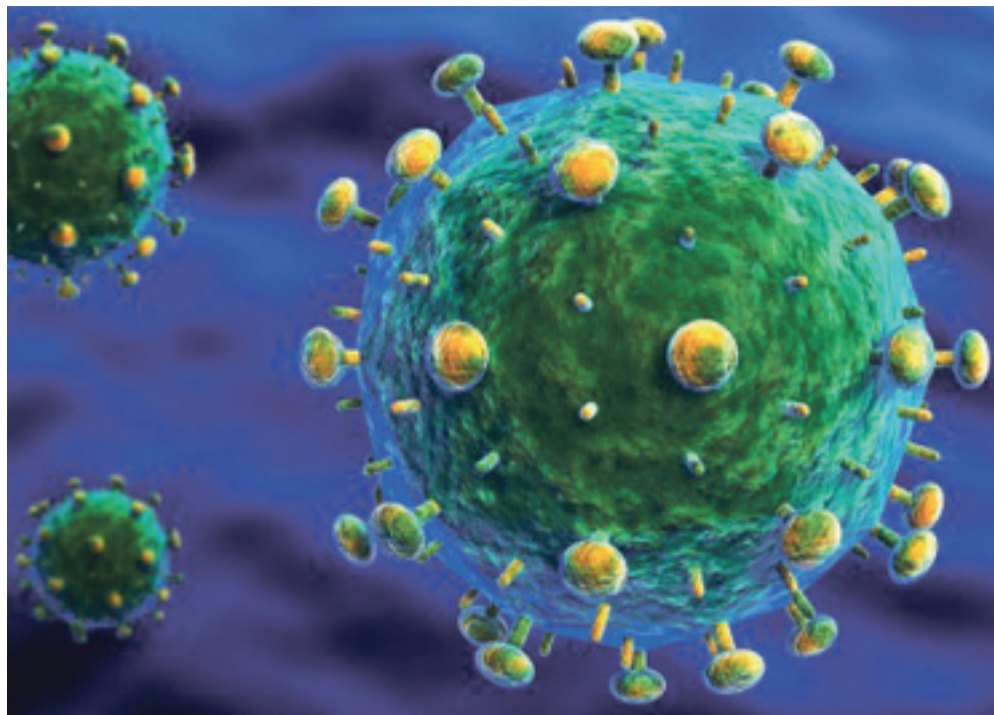
Imminut paaralutit

Atoqateqarluni usuup puua atoraanni kinguaassiuutitigut nappaateqalertoqarnaviangilaq. Tassa taama ajornanngitsigaaq. Amerlasuulli perusunermik usuup puua puigortarpaat, tamannalu erloqinartumik kinguneqarsinnaavoq

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

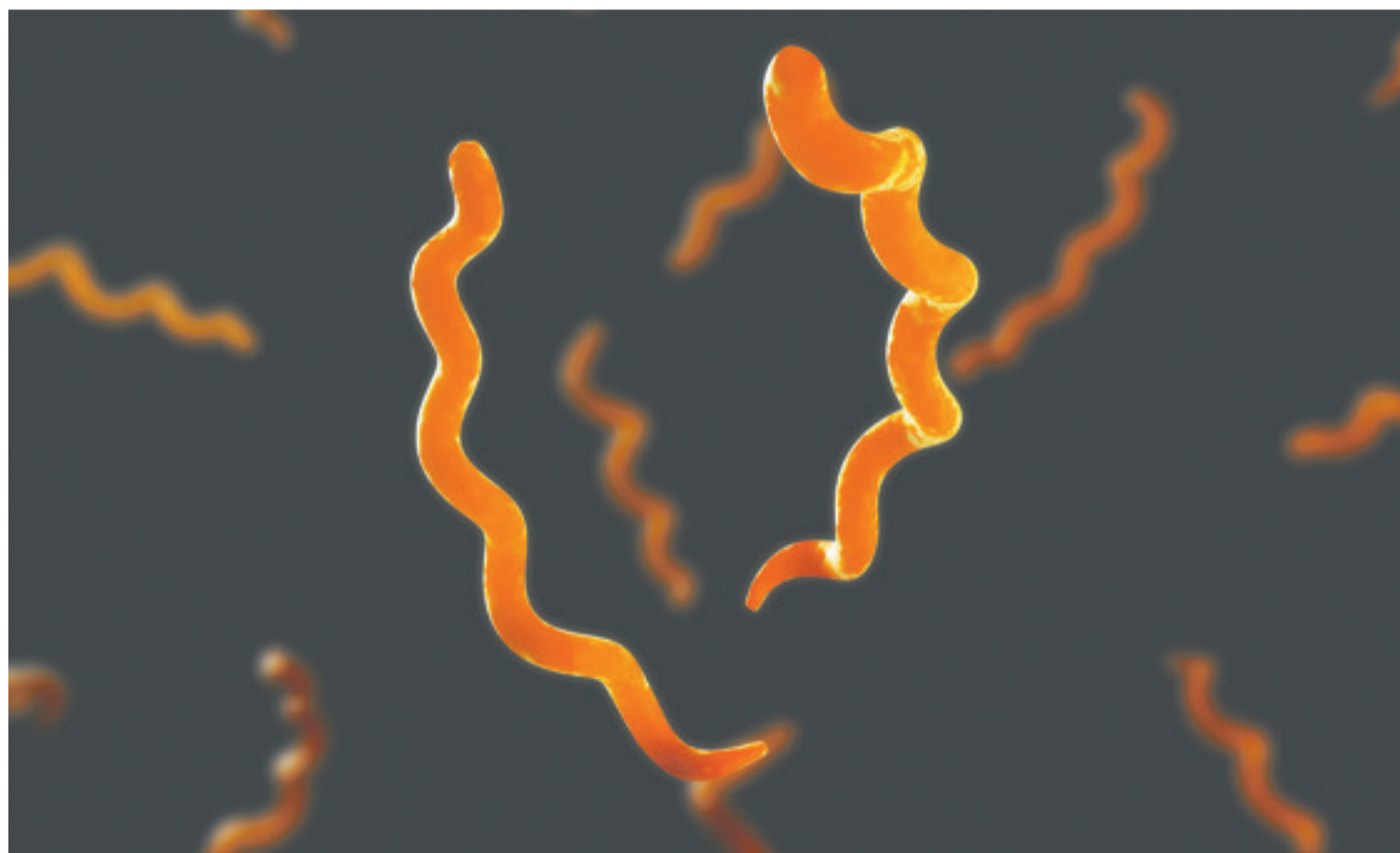
Kinguaassiuutitigut nappaatit imaluunniit nappaatit atoqatigiinnikkut ingerlateqqin-neqartartut atoqatigiinnikkut tunillaattar-put. Atoqatigisartakkat amerliartortillugit kinguaassiuutitigut nappaateqalernissamut ulorianartorsiorneq anginerulersarpoq.

Kinguaassiuutitigut nappaatit amerlaner-paat pinngitsoorneqarsinnaapput isuman-naatumik atoqatigiinnikkut, nappaatillu amerlanerpaat katsorsarneqarsinnaapput, siusissukkat paasineqarpata katsorsarne-qarlutillu. HIV kinguaassiuutitigut nap-paatini tamani toqussutaanerpaasarpoq, HIV-millu tunillatsissimagaanni inuuneq naallugu atugassaavoq.

HIV – isumalik Human Immundefekt Virus –tassaavoq virusimik uligalimmik taaneqartartooq, aakkut tunillatsinneq aammi atajuaannartussaaq.

Hiv – der står for human immundefekt virus – er en såkaldt kappeklædt virus, der giver en kronisk infektion i blodet.

Syfilis pissuteqarpoq bakteriamik, puiaasamik simiiaammut assingusumik Treponema pallidum-imik taaneqartartumik.

Syfilis forårsages af den proptrækkerformede bakterie Treponema pallidum.

Kinguaassiuutitigut nappaateqarnerlutit nalornivit – taava misissortigit:

Nakorsamut misissortikkiartorit isumaqaruit kinguaassiuutitigut nappaammik nappa-ateqalersimallutit. Nakorsiaruit makkua iluaqutigissavatit:

- Katsorsarneqarsinnaavutit.
- Kinguaassiuutitigut nappaatit ajornerulissanngilaq.
- Nappaat allanut ingerlateqqjissanngilat.
- Kinguaassiuutitigut nappaateqaruit nakorsiarnikkut kingorna qitornar-taarsinnaajunnaarnissannut ulorianartorsiunnginnerulissaatit.

Er du i tvivl om du har en kønssygdom – så bliv tjekket:

Bliv tjekket hos lægen, hvis du tror, du kan have en sexsygdom. Dine fordele ved at gå til lægen:

- Du kan blive behandlet.
- Du undgår, at sexsygdommen bliver værre.
- Du giver ikke smitten videre til andre.
- Du nedsætter risikoen for, at sexsygdommen ødelægger din evne til at få børn senere hen.

Pas på dig selv

Hvis man bruger kondom, når man har sex, får man ikke kønssygdomme. Så simpelt er det. Men alt for mange glemmer kondomet i kampens hede og det kan få alvorlige konsekvenser

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

Kønssygdomme eller seksuelt overførte sygdomme smitter via seksuel kontakt. Jo flere partnere man har, jo større er risi-

koen for at få kønssygdomme. De fleste kønssygdomme kan undgås ved at dyrke sikker sex, og de fleste kan også kureres, hvis de opdages og behandles i de tidlige stadier. Hiv er den mest dødbringende af alle kønssygdomme og er man først smittet med hiv, er det for livet.

Taamani kinguaassiuutitigut nappaatit ajugaaffigigatsigit

1980-ikkunni 1990-ikkunnilu usuup puusa atortarnissaannik paasisitsiniaaneq saqqumilaartorujussuusimavoq, tamatumalu kingunerisaanik HIV-iinnaanngitsoq, aammattaarli kinguaassiuutitigut nappaatit allat Kalaallit Nunaanni atugaanerat nunguusavissimagaluarpoq. Apeqqutaavoq taamanikkut pisimasut ilinniarfigisinnaanerivut?

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

1960-ikkunni Kalaallit Nunaanni gonorré-p syfilisillu qanoq atugaatigenerat siul-lermeersumik kisinneqartalerput. Paasineqarpoq kinguaassiuutitigut nappaatit taakua marluullutik annilaarnartumik atugaasorujussuusut, tassa innuttaasut 100.000-iugaangata ukiumut 85.000-it misaanniittut gonorrémik atuisarlutik, innuttaasullu 100.000-iugaangata 2.500-t syfilisimik atuisarlutik.

Ukiuni tulluuttuni iliuuseqarnissamut pilersaarutit arlalissuit aallartinneqarput, ilaatigut nakkutilliinerit, nappaammik suussusersiuinerit nunatsinnilu napparsimmavinni kinguaassiuutitigut nappaatit katsorsaavinnik pilersitsisoqarluni, inunnik atoqatigiinnikkut tunillatsinneqarsimasunik paasiniaanissamik misissuinnissamillu ilinniarsimasunik sulisulinnik. Kalaallit Nunaanni HIV-mik tunillatsissimasoq siulleq 1985-imi paasineqarpoq, ersissutigineqalerporlu nappaat nakkutigineqarsinnaanngitsumik siammaassuutilissa-soq, taamaattumik immikkut sakkortuu-

mik akiorniarneqalerpoq, tamannalu HIV-muinnaanngitsoq kinguaassiuutitigullu nappaatinut allanut annertuumik sunniuteqarpoq, ataatsimut isigalugu tamakua atugaanerat annertuumik annikillisinneqarmat.

Taamaasilluni 1995-imi innuttaasut 100.000-iugaangata gonorrémik atuisut 600-uunnannorsimapput, syfilisilu nunguaapajaavissimavoq, 1990-ikkunnilu tunillatsittut ukiumut taamaallaat marluk sissamallu akornanniittarsimallutik. 1998-imi Kalaallit Nunaanni inuit HIV-mik tunillatsissimasut 17-iinnaapput, ersissutigineqarsinnaasumit ikinneroqalutik. Nappaatilli klamydiap suussusersineqarnissaanik misissuineq 1995-imi Kalaallit Nunaanni eqqunneqarpoq, paasineqarporlu klamydia gonorrémik atugaanerujussuusooq, innuttaasut 100.000-iugaangata 2.000-it tunillatsissimasarlutik, taamaattumillu ukiuni tulluuttuni klamydia sakkortuumik akiorniarneqalerpoq.

Nappaat inuunermik akeqarsinnaasoq

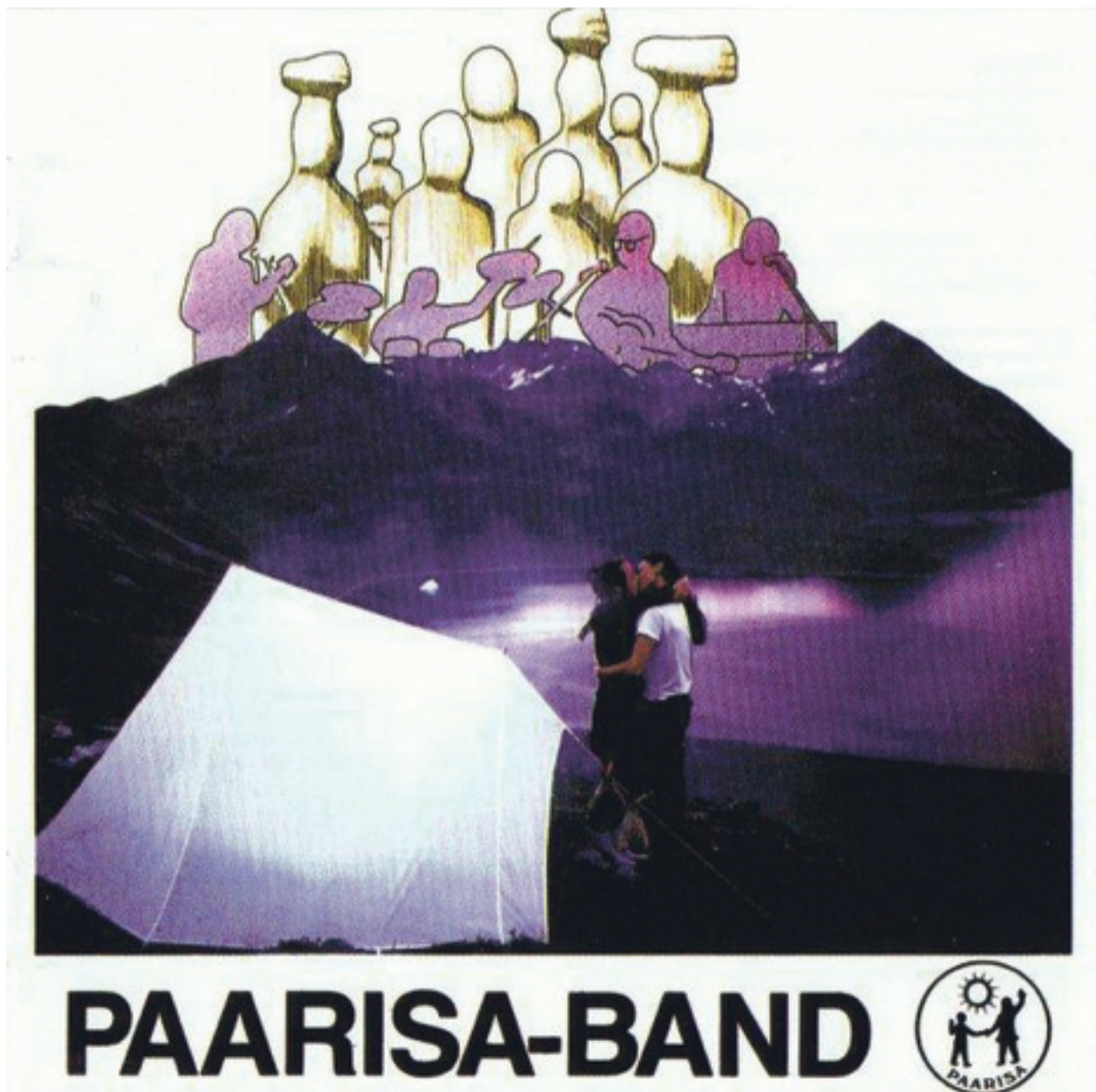
1996-imiit 2011-mut Bodil Karlshøj Poulsen Paarisami pisortaavoq, 1990-ikkunniit usuup puuata atornissaanik paasisitsinia-

anerpasuusimallutik.

– HIV-ip AIDS-illu atugaalernerisigut kinguaassiuutitigut nappaatit inuunermik ulorianartorsioritsileriatarput. Aallaqqaammut pingartumik angutit inuusuttut anguteqatiminnoortartut tunillatsitartut, taamaattumillu tamakua sammi-niarsimavagut. Kingornali angutit arnallu tunillatsittalerput, tamannalu pissutigalugu AIDS-imut aningaasaateqarfimmik pilersitsivugut, suliniutinut aningaasanik tasunga qinnuteqartoqarsinnaalluni. AIDS-imut aningaasaateqarfik suliniuterpassuar-nik ingerlassaqarsimavoq. Nunani tama-laali AIDS-ip ullua sioqqullugu sløjfinik (peqitanik atisamut ikkussassanik) tuni-naasarpugut, paasisitsiniaanernik assi-giinningsunik ingerlatsilluta, aallaqqaam-mut HIV-imut AIDS-imullu sammitinne-qartunik, kingornali inuusuttumit usuullu puuata ator-neqartarnissaanik sammitinne-qalersunik. Piffissap ilaani atuisarnermik misissuisitsisimavugut, tassuunakkullu paasivarput inuusuttut usuup puuata, ta-manikkut akeqanngitsumik agguataakka-tta atornissaa, nuannarinngikkaat. Isuma-qarsimapput tupaasiveeqqatut isikkoqar-tut, taamaattumik taarsiullugu assigiinn-gitsunik qalipaatilinnik poortortalerpavut

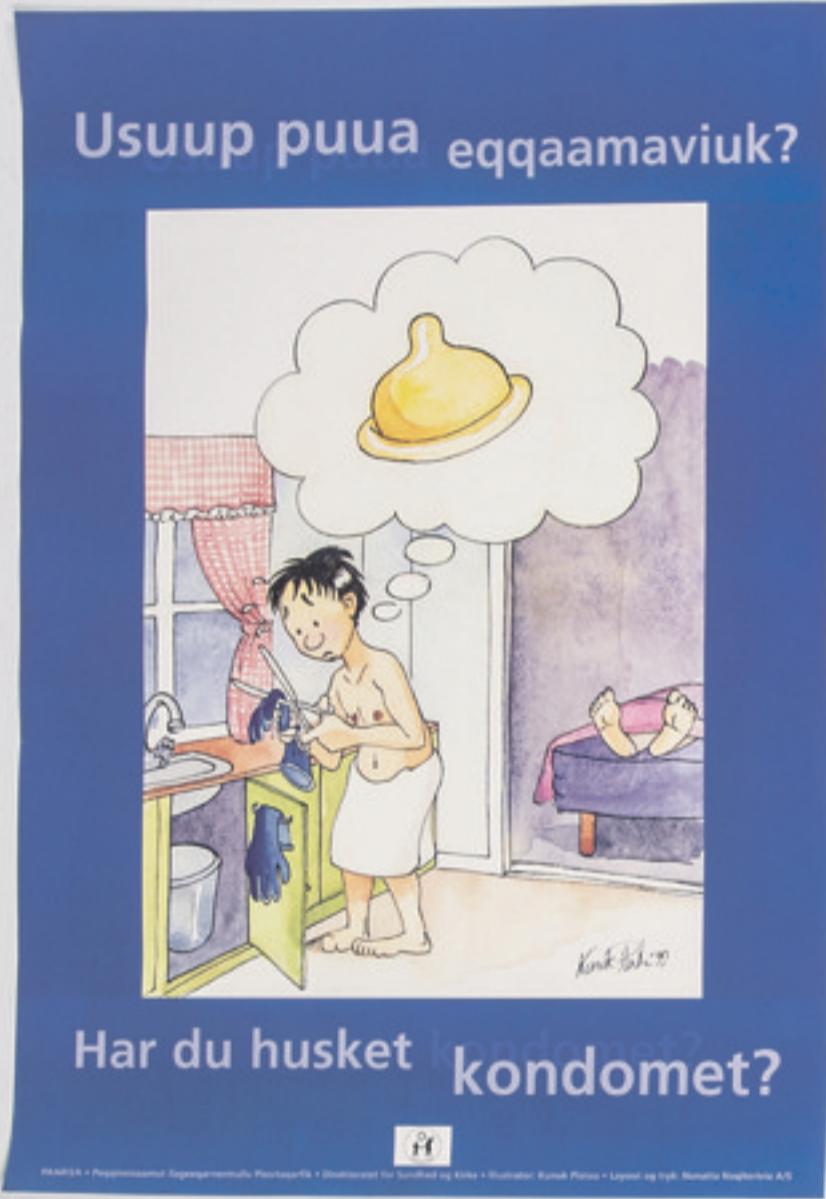
tyggequmminut assingunerulersillugit. Taavalu allakkanik suminngaanneerne-rannik paasiuminaatsunik inuusuttunut usuup poorpassuunik nassiussuivugut. Tamatuma saniatigut sumiiffimmi pitsaaliu-nermut siunnersortut ilinniagaqarfiillu suleqatigaavut. Inuusuttut ilaasa napparsimmavimmuut usuup puuunik aallarnis-sartik ittoorilaartarpaat, taamaattumik diskotekinut, akunnittarfinnut ilin-niagaqarfinnullu usuup puuunik tigusa-riaannarnik ilioqqaasarsimavugut, Bodil Karlshøj Poulsen oqaluttuarpoq.

– Ussasaarutit nuannersuussasut pik-kunartuussasullu pingartittorujussuusi-mavarput. Isiginnaarlugit nikannartuuna-tik nuannersuussapput. Juulleriar-tonerani paasisitsiniaasimavugut atilimmik »Nuannisarnissamut inissaqassaaq«. Aam-ma usuup puuanik sanasimavugut atserlu-gu »Iggu« (inequnarputit), taannalu sam-minnitsitsilaaersimavoq. Kiisalu Nûno aal-lakaatitassiami »Nûno tutillugu« suleqati-gisimavarput, tassani kinguaassiuutinik atui-neq kinguaassiuutitigullu nappaatit to-qqaannartorujussuarmik oqaluuserineqar-tarlutik.

Nuutearaq HIV/AIDS-imut paasisitsiniut eqqaamaviuk?

Paarisa-bandip 1988-imi nuuteqqami saqqummersitaani, ilaatigut »Neriut«, »Paarisa«, »Takorluulertarpagit« aammalu »Issiaannarusunngilanga«-mik imalimmi Ulf Fleischer peqataavoq. Taassuma atukkaminik »Paarisa« videoliaa nuna tamakkerlugu nuannarineqaqaluni uteqattaarneqartar-simavoq.

Da vi vandt over kønssygdommene

En stor indsats i 1980'erne og 1990'erne medførte, at ikke bare hiv, men også mange af de andre kønssygdomme stort set forsvandt fra Grønland for en tid. Spørgsmålet er, om vi kan lære noget af fortiden?

Trine Juncher Jørgensen
trine@sermitsiaq.ag

I 1960'erne begyndte man at få de første tal for hyppighederne af gonorré og syfilis i Grønland. Begge viste sig at forekomme alarmerende hyppigt med ca. 85.000 tilfælde per 100.000 indbyggere af gonorré og 2.500 tilfælde af syfilis per 100.000 indbyggere om året.

I årene efter blev der igangsat en lang

række forskellige handlingsprogrammer herunder overvågning, diagnostik og oprettelse af kønssygdomsklinikker på de grønlandske sygehuse med personale, der var uddannet til at opspore og teste seksuelle kontakter til smittede personer. Det første hiv-tilfælde i Grønland kom i 1985, og der var frygt for, at sygdommen ville sprede sig ukontrollabelt, og derfor blev der sat ekstra kraftigt ind, hvilket havde stor effekt ikke kun på hiv, men også de øvrige kønssygdomme, der samlet set blev kraftigt reduceret.

I 1995 var gonorré således reduceret til 600 smittede per 100.000 indbyggere, mens syfilis var stort set udryddet og kun forekom efter 1990'ere med 2-4 tilfælde om året. Og i 1998 var kun 17 personer smittet med hiv i Grønland, hvilket var lavt i forhold til, hvad man kunne have frygtet. Dog blev en diagnostisk test for klamydia tilgængelig i Grønland i 1995 og den viste, at klamydia var betydeligt hyppigere end gonorré med en forekomst på 2.000 per 100.000 indbyggere, hvorfor man satte kraftigt ind overfor klamydia i årene efter.

Livsfarlig sygdom

Fra 1996 til 2011 var Bodil Karlshøj Poulsen leder af Paarisa, der stod bag mange kondomkampagner fra 1990'erne og fremefter.

– Med hiv og aids blev kønssygdomme pludselig livsfarlige. I begyndelsen var det primært de unge homoseksuelle, der blev smittet, så vi havde vores fokus på dem. Men senere blev både mænd og kvinder smittet, og vi fik oprettet en Aids-fond, hvor man kunne søge penge til projekter. Der var mange aktiviteter knyttet til Aids-

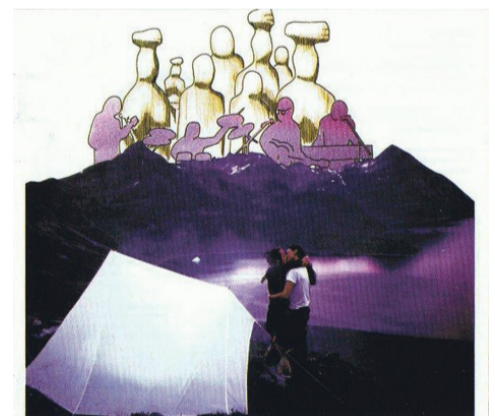

fonden. Vi solgte sløjfer op til den internationale aids-dag, og vi kørte forskellige kampagner, der i starten var målrettet hiv og aids, men som senere var målrettet de unge og brugen af kondomer. Vi fik på et tidspunkt lavet nogle brugerundersøgelser, der viste at de unge ikke var glade for de gratis kondomer, vi uddelte dengang. De syntes det lignede en pakke tobak, så vi prøvede i stedet at få dem pakket ind i forskellige farver, så de mere lignede tyggegummi. Og så sendte vi masser af kondomer ud til de unge med diskrete breve.

Dertil samarbejdede vi med forebyggelseskonsulenterne og uddannelsesinstitutionerne lokalt. Nogle unge var lidt generte ved at skulle ned på sygehuset og hente kondomer, så vi sikrede os, at kondomerne også lå på diskoteker, hoteller og ude på uddannelsesstederne, fortæller Bodil Karlshøj Poulsen.

– Vi havde meget fokus på, at reklamerne skulle være sjove og seje. Det måtte ikke være kedsommeligt. Vi lavede en kampagne op til jul, der hed »Der skal være plads til begejstring«. Vi havde også et kondom,

der hed »Iggû« (du er sød), der vakte lidt opmærksomhed. Endelig havde vi et samarbejde med Nûno i programmet »I seng med Nûno« (Nûno tutillugu), hvor der blev talt meget direkte om seksualitet og kønssygdomme.

PAARISA-BAND

Husker du kampagnepladen mod hiv/aids?

Ulf Fleischer medvirkede på Paarisa-band pladen fra 1988 hvorfra numrene »Neriut«, »Paarisa«, »Takorluulertuarpagit« og »Issiaannarusunngilanga« stammer fra. Hans musikvideo med nummeret »Paarisa« blev ganske enkelt en landeplage.

SCANPIX

peqqik.gl

Peqqissutsit nittartakkami
Din sundhed på nettet

Inuunermi pissutsit

Livsstil

Napparsimasunut
paasissutissiineq

Patientinformation

Peqqinnissaqarfiup
sumiiffinni ilinnut
neqeroorutai

Sundhedsvæsenets
tilbud til dig

Peqqinneq nappaatillu pillugit atuarit, inuunerinnerulernissannullu siunnersorneqarlutit

Læs om sundhed og sygdom og få gode råd til en sundere livsstil